czasopismo ormiańskie nr 37 zima 2018 bezpłatne

AWEDIS ԱՒԵՏԻՍ

posłaniec niosący dobrą nowinę

Pamiętamy o abp. Józefie Teodorowiczu

Հիշում ենք արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի մասին

ROCZNICA | 4 grudnia tego roku przypadła 80. rocznica śmierci arcybiskupa lwowskiego obrządku ormiańskiego Józefa Teodorowicza (1864–1938) – wielkiego patrioty i męża stanu.

ՏԱՐԵԼԻՑ | Ս.թ. դեկտեմբերի 4-ին լրացավ լեհահայ համայնքի պատմության երևելի և նշանավոր գործիչներից մեկի, Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու լվովյան թեմի առաջնորդ արքեպիսկոպոս Յուզեֆ (Հովսեփ) Թեոդորովիչի (1864-1938) մահվան 80-րդ տարելիցը:

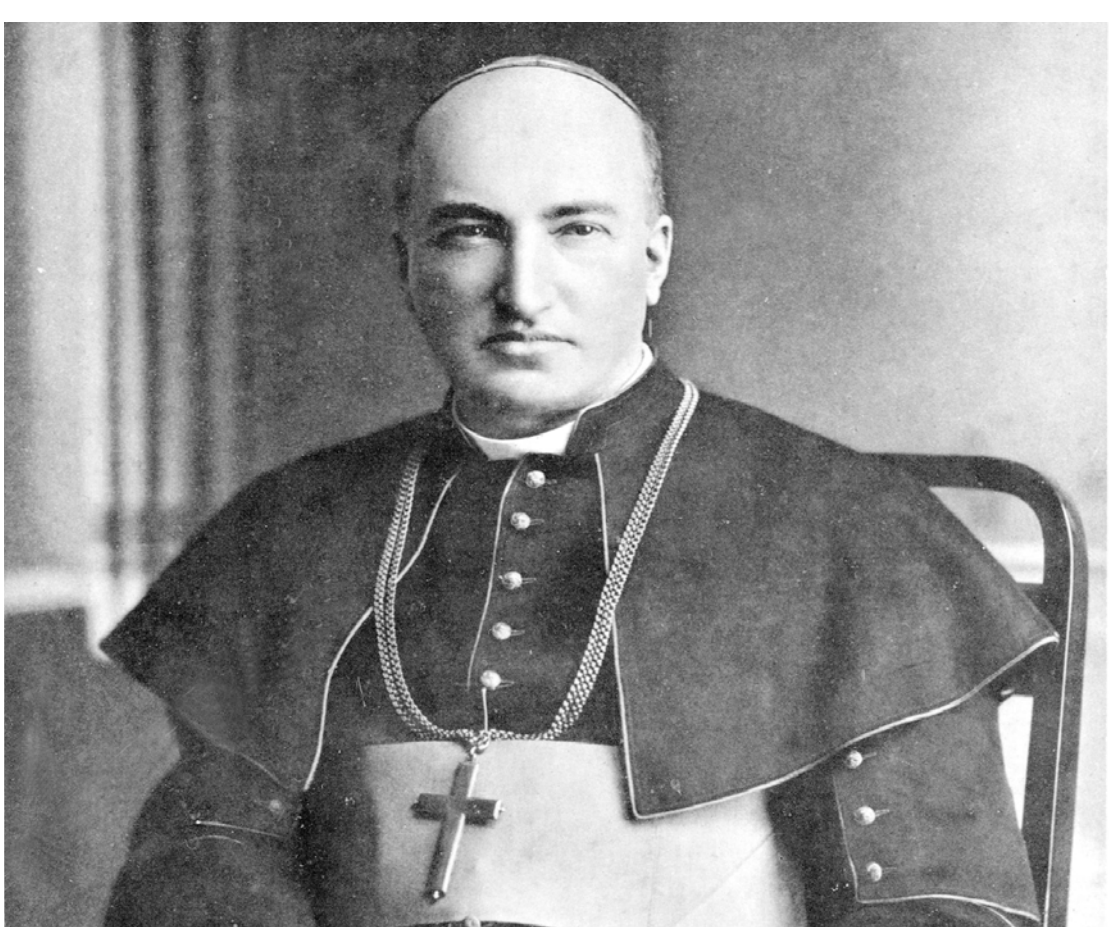

ABP JÓZEF TEODOROWICZ (1864–1938)

ԱՐՔԵՊՍ. ՅՈՒԶԵՖ ԹԵՈԴՈՐՈՎԻՉ

Przedwojenny Kościół ormiańskokatolicki w Polsce jest jednoznacznie kojarzony z postacią ks. arcybiskupa Józefa Teodorowicza, który pełnił posługę arcybiskupią od 1901 r. aż do śmierci. Oprócz działalności duszpasterskiej ks. arcybiskup odznaczył się również na polu politycznym i społecznym. W latach 1902–1918 był posłem do Sejmu Krajowego we Lwowie i do Izby Panów w Wiedniu, a po odzyskaniu niepodległości przez Polskę był posłem na Sejm Ustawodawczy (1919–1922) z listy Narodowej Demokracji oraz senatorem w latach 1922–1923. 9 lutego 1919 r. podczas mszy św. w warszawskiej archikatedrze św. Jana Chrzciciela wygłosił słynne kazanie na otwarcie obrad Sejmu Ustawodawczego (w lutym 2019 r. zostanie odsłonięta tablica upamiętniająca to wydarzenie, zob. s. 3).

W tym roku Ormianie w całej Polsce upamiętnili abp. Józefa Teodorowicza licznymi wydarzeniami. 2 i 3 grudnia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Arcybiskup Józef Teodorowicz – duszpasterz i mąż stanu Polski Odrodzonej”. Z kolei 2 grudnia w warszawskiej parafii centralnej odprawiona została msza św. ormiańskokatolicka w intencji ks. arcybiskupa, po której specjalny wykład dla zgromadzonych wygłosił dr hab. Paweł Skibiński – specjalista w dziedzinie historii XX w. z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego i wydawca m.in. zbioru tekstów i mów abp. Teodorowicza (zob. s. 3).

Dr Skibiński w kontekście rocznicy śmierci ks. arcybiskupa, jak również 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę przedstawił listę powodów, dla których jego zdaniem Polacy powinni być wdzięczni abp. Teodorowiczowi.

Dokończenie na str. 3

Նախապատերազմյան Լեհաստանում Հայ Կաթողիկե Եկեղեցին միանշանակ կապվում է արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի անվան հետ, որը արքեպիսկոպոսի պարտականությունները ստանձնել էր 1901 թ. և կատարել է մինչև իր մահը: Այս բացառիկ հոգևորականը նաև իր ժամանակների Լեհաստանում ամենահեղինակավոր հասարակական և քաղաքական գործիչներից մեկն էր: Այսպես, 1902-1918 թթ. եղել է Լվովի Համազգային Սեյմի (Sejm Krajowy) և Վիեննայի խորհրդարանի (Izba Panów) պատգամավոր: Լեհաստանի անկախության վերականգնումից հետո եղել է Օրենսդրական Սեյմի պատգամավոր (1919–1922)՝ Ազգային դեմոկրատական միության ցուցակով, այնուհետև՝ սենատոր (1922-1923): 1919 թ. փետրվարի 9-ին Վարշավայի Սբ. Հովհաննես Մկրտիչ տաճարում անցկացված պատարագի ժամանակ Օրենսդրական Սեյմի բացման առիթով հանդես է եկել իր ամենահայտնի հրապարակային ճառով: Այդ իրադարձության հուշատախտակի բացումը նախատեսված է 2019 թ. փետրվարին: Այս տարի հայերը ողջ Լեհաստանի տարածքում նշեցին արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի հիշատակը բազմաթիվ միջոցառումներով:

Շարունակությունը՝ էջ 2

30. rocznica trzęsienia ziemi

HISTORIA | 30 lat temu, 7 grudnia 1988 r. o godzinie 11:41 czasu lokalnego (8:41 czasu polskiego), w północnej Armenii zatrzęsła się ziemia. Tak zaczął się najtrudniejszy dla Armenii okres w najnowszej historii, trwający aż do 1995 r.

Dokończenie na str. 4 i 5

ZAWALENIU ULEGŁA KATEDRA W GIUMRI. FOT. ARMENIASPUTNIK.AM

ԳՅՈՒՄՐԻԻ ԱՎԵՐՎԱԾ ՏԱՃԱՐԸ: ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ՝ ARMENIASPUTNIK.AM

Od redakcji

Drodzy Czytelnicy!

Ostatni kwartał tego roku upłynął w naszym kraju pod znakiem obchodów setnej rocznicy odzyskania niepodległości. Ormianie polscy, zawsze wierni swojej drugiej Ojczyźnie, uczcili tę rocznicę m.in. mszą św. i kilkoma wydarzeniami. W tym samym kwartale mieliśmy jednak też inne rocznice. Na początku grudnia minęło 80 lat od śmierci postaci pomnikowej dla wspólnoty ormiańskiej w Polsce – arcybiskupa Józefa Teodorowicza. Był on niewątpliwie najbardziej spośród Ormian zasłużony dla sprawy polskiej, zarówno przed odzyskaniem niepodległości, jak i w dwudziestoleciu międzywojennym. Prowadził ożywioną działalność duszpasterską, polityczną i społeczną. Z pewnością każdy Ormianin w Polsce powinien zaznajomić się z postacią i działalnością abp. Józefa Teodorowicza.

Druga rocznica jest bardzo tragiczna – 30 lat temu doszło do katastrofalnego dla Armenii trzęsienia ziemi, którego skutki są odczuwane do dziś. Jednak mimo zniszczeń, z których kraj podnosił się przez długie lata, i których skutki zostały dodatkowo spotęgowane przez wojnę i kryzys energetyczny, Armenia powoli dźwigała się z upadku. A w tym roku dla Armenii zrodziła się nowa nadzieja – wielki ruch społeczny, który obalił dotychczasową władzę, wprowadził na stanowisko premiera swojego kandydata i wybrał w grudniowych wyborach nowych przedstawicieli do parlamentu. W tej pokojowej rewolucji mieszkańcy Armenii pokładają wielkie nadzieje na nową, lepszą przyszłość, rozprawienie się z wszechobecną korupcją i wyjście z trudnej sytuacji gospodarczej. Ormianie w Polsce także z nadzieją patrzą na przemiany w Armenii i liczą, że dzięki nim sytuacja w tym kraju trwale się polepszy.

Redakcja

PKIN W KOLORACH FLAGI ARMENII

Na tegoroczną, 27. rocznicę odzyskania niepodległości przez Armenię (21 września) ambasada Armenii przygotowała ciekawą atrakcję – wystarano się o wieczorne podświetlenie Pałacu Kultury i Nauki kolorami flagi narodowej Armenii – czerwony na górze, niebieski pośrodku i pomarańczowy na dole. Wcześniej tego samego dnia ambasada zorganizowała uroczyste przyjęcie i koncert, które tradycyjnie odbyły się w sali Centralnej Biblioteki Rolniczej przy Krakowskim Przedmieściu.

Հիշում ենք արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի մասին

Շարունակություն 1-ին Էջի

Դեկտեմբերի 2-ին և 3-ին Լուբելսկի Կաթոլիկ համալսարանում տեղի ունեցավ միջազգային գիտաժողով՝ «Արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչ. ժողովրդապետ և Վերածնված Լեհաստանի ականավոր քաղաքական գործիչ» խորագրով: Նույնպես դեկտեմբերի 2-ին Վարշավայի կենտրոնական թեմի կողմից մատուցվեց Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու ծիսակարգով պատարագ՝ ի հիշատակ արքեպիսկոպոսի: Այնուհետև, հավաքվածների համար բանախոսությամբ հանդես եկավ դ-ր հաբ. Պավել Սկիբինսկին, որը Վարշավայի համալսարանի Պատմության ինստիտուտի XX դարի պատմության մասնագետ է և հրապարակել է մի շարք աշխատություններ արքեպս. Թեոդորովիչի մասին: (Տես հետո)

Արքեպս. Թեոդորովիչի մահվան տարելիցի և Լեհաստանի անկախության վերականգման 100-ամյակի համատեքստում դոկտոր Սկիբինսկին թվարկեց այն պատճառները, որոնց համաձայն լեհերը պետք է պարտական լինեն արքեպս. Թեոդորովիչին: Առաջին հերթին դ-ր Սկիբինսկին նշեց արքեպիսկոպոսի քաղաքական գործունեությունը և նրա հրապարակային ելույթները ի շահ Լեհական պետության վերածնման՝ սկսած 1971 թ., որի համար

Դ-Ր ՀԱԲ. ՊԱՎԵԼ ՍԿԻԲԻՆՍԿԻՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 2-ԻՆ ԱՐՔԵՊՍ. ԹԵՈԴՈՐՈՎԻՉԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

DR HAB. PAWEŁ SKIBIŃSKI 2 GRUDNIA PODCZAS WYKŁADU O ABP. TEODOROWICZU

հեռացվել է ավստրիական խորհրդարանից: Որպես երկրորդ պատճառ դ-ր Սկիբինսկին բերեց արքեպիսկոպոսի ջանքերը ուղղված նախապատերազմյան Լեհաստանում գործող տարբեր ծիսակարգերի եկեղեցիների մերձեցմանը: Անկախ նրանից,

որ Թեոդորովիչը Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու արքեպիսկոպոս էր, միաժամանակ ընդունվում էր որպես լեհական եպիսկոպոսների միության լիարժեք անդամ և տարաձայնություններ չուներ Լեհաստանի մնացյալ հոգևորականների հետ: Երրորդ պատճառը, որի համար արժե հիշել արքեպս. Թեոդորովիչին, ըստ դ-ր Սկիբինսկու, եկեղեցական քարոզների և բանախոսությունների նրա թողած հարուստ ժառանգությունն է, որի ամենահայտնի օրինակը վերը նշված ճառն է: Բանախոսության վերջում դ-ր Սկիբինսկին ասաց, որ պետք է հիշել արքեպիսկոպոսի լեհական արվեստում ունեցած ավանդի մասին, մասնավորապես, պետք է հիշել Լվովի հայկական տաճարի վերականգնումը (1908-1930):

Նախապատերազմյան շրջանում արքեպս. Թեոդորովիչը ամենուր հայտնի

և հարգված անձնավորություն էր: Ժամանակակից Լեհաստանում նրա գործունեության և ավանդի մասին քչերին է հայտնի, հետևաբար, հայ համայնքը աշխատում է պարբերաբար հիշեցնել նրա անցած ուղին՝ կազմակերպելով այնպիսի միջոցառումներ, ինչպիսին էր «Արքեպիսկոպոս Թեոդորովիչի մահվան 75-րդ տարելիցի հիշատակի մեկ շաբաթ» (2013 թ.), և հրապարակելով նրա ելույթներն ու ճառերը կամ թողարկելով ձայնագրություններ (Արքեպիսկոպոս Յուզեֆ Թեոդորովիչ: Ականավոր քաղաքական գործիչ և հոգևորական: 1938 թ. ձայնագրություններ), երկրորդ հրապարակում, Լեհահայոց մշակույթի

և ժառանգության հիմնադրամ, Վարշավա 2013 թ.: Հույս ունենք, որ արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի մասին հիշողությունները և նրա ավանդի համընդհանուր գիտակցությունը տարին տարվա վրա ավելի կմեծանա:

Խմբագրություն

ՀՐԱՎԻՐՈՒՄ ԵՆՔ արքեպս. Յուզեֆ Թեոդորովիչի գործունեությանը նվիրված հուշատախտակի բացման արարողությանը, որը տեղի կունենա **2019 թ. փետրվարի 9-ին (շաբաթ), ժամը՝ 11:00-ին Սբ. Հովհաննես Մկրտչի տաճարում (Վարշավա):** Պատարագը կանցկացվի Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու լեհաստանյան թեմի առաջնորդ կարդինալ Կազիմիր Նիչի մասնակցությամբ: Հավելյալ տեղեկություններ կարելի է գտնել http://dziedzictwo.ormianie.pl կայքում:

Յուզեֆ Թեոդորովիչ, *Երկու դարաշրջան. ընտրված երկեր*, Կրակով 2016

Հրատարակվել է Աշակույթի ազգային կենտրոնի և Քաղաքական մտքի կենտրոնի համագործակցության շնորհիվ: Այն Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու արքեպիսկոպոս Յուզեֆ Թեոդորովիչի հրապարակային ելույթների, ճառերի և բանախոսությունների ընտրանի է: Գրքի նախաբանի հեղինակը դ-ր հաբ. Պավել Սկիբինսկին է: *Հրատարակչի փեղեկագրում կարդում ենք. Սույն հատորում ամփոփված են Լեհաստանի երկրորդ հանրապետության մեծանուն հոգևորական և ամենակարկառուն մտավորականներից մեկի մտքերն ու խորհրդածությունները Լեհաստանի քաղաքական կյանքի մասին: Յուզեֆ Թեոդորովիչը դրանցում անդրադառնում է հավատքի և քաղաքականության կապերին: Մատնանշում է այն ուղին, որով պետք է շարժվի լեհական քաղաքականությունը: Վերլուծում է ռուսական (ուկրաինական) հարցերը և բանավեճի մեջ է մտնում անազատության մեջ ապրելու հետ հաշտվելու կողմնակիցների հետ, հակադարձում է հատկապես Միխալ Բոբժինսկուն: Միաժամանակ ապացուցում է, որ «Հայկական բողոք» մականունը հենց այնպես չի տրվել, այլ իր ինտելեկտի, հոգևոր արժեքների, կատարյալ մտավորական լինելու հետևանքով է վաստակել այն:*

W skrócie

NOWY AMBASADOR ARMENII W POLSCE

Na podstawie wytycznych premiera Armenii Nikola Paszyniana prezydent Armen Sarksjan odwołał ze stanowiska ambasadora Republiki Armenii w Polsce Edgara Ghazaryana, który pełnił tę funkcję od października 2014 r. Na jego miejsce został powołany dotychczasowy ambasador Armenii w Libanie, Samwel Mkrtczian. Pan Mkrtczian był ambasadorem w Libanie od marca 2016 r., wcześniej pracował m.in. w ormiańskim MSZ oraz był przedstawicielem Armenii przy NATO. Panu Edgarowi Ghazaryanowi w tym miejscu dziękujemy w imieniu wspólnoty Ormian w Polsce za cztery lata działalności i wszelkie pożyteczne inicjatywy.

WYBORY W ARMENII

9 grudnia w Armenii odbyły się przedterminowe wybory parlamentarne, które znaczną większością (70%) wygrała koalicja Mój Krok (Im Kajle) pod wodzą premiera Nikola Paszyniana, złożona z partii Umowa Społeczna (Kaghakacjakan Pajmanagir) oraz Partii Misja (Arakeljutjun Kusakcutjun). Taki wynik dał zwycięskiej koalicji 88 miejsc w 132-osobowym Zgromadzeniu Narodowym. Przedterminowe wybory były częścią planu konsolidacji władzy po stronie Nikola Paszyniana i zwycięzców wiosennej pokojowej rewolucji w Armenii. Nikol Paszynian doprowadził do wyborów poprzez celowe podanie się do dymisji ze stanowiska premiera 16 października tego roku. W wyniku wyborów dotychczas rządząca Partia Republikańska byłego prezydenta i premiera Serża Sarksjana poniosła porażkę i znalazła się poza Zgromadzeniem Narodowym. Do Zgromadzenia weszły poza koalicją Paszyniana partie Dostatnia Armenia z 26 miejscami i Świetlista Armenia z 18 miejscami. Głosujący, którzy obdarzyli zaufaniem blok Paszyniana, mają nadzieję na kontynuację reform przez jego rząd.

Համառոտ

ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ ԼԵՀԱՍՏԱՆՈՒՄ

Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի որոշման հիման վրա, որով դեսպաններ նշանակելու նոր պահանջներ են սահմանվել, ՀՀ Նախագահ Արմեն Սարգսյանը 2014 թ. հոկտեմբերից Լեհաստանում Հայաստանի դեսպան պ-ն Էդգար Ղազարյանին հետ է կանչել: Նրա փոխարեն նոր դեսպան է նշանակվել Սամվել Մկրտչյանը, ով մինչ այդ Լիբանանում ՀՀ դեսպանն էր: Պարոն Մկրտչյանը Լիբանանում դեսպան էր նշանակվել 2016 թ. մարտին, որից առաջ աշխատել է Հայաստանի ԱԳՆ-ում և եղել է Հայաստանի ներկայացուցիչը ՆԱՏՕ-ում: Լեհաստանի հայ համայնքի անունից շնորհակալություն ենք հայտնում պարոն Էդգար Ղազարյանին չորս տարվա գործունեության և բոլոր օգտակար նախաձեռնությունների համար:

ՄԵԴԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ՝ ԳԵՈՐԳԻ ԱՍԼԱՆՅԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Հոկտեմբերի 14-ին Պուլտուսկի «Ալեքսանդր Գեյշտորի անվ. Հումանիտար ակադեմիայիում» տեղի ունեցավ հայտնի գեղանկարիչ Գեորգի Ասլանյանին Հայաստանի Հանրապետության պետական մրցանակի հանձնման հանդիսավոր արարողությունը, որը հանձնեց Լեհաստանում ՀՀ դեսպան Էդգար Ղազարյանը: Դեսպանը հետևյալ կերպ ներկայացրեց այդ մրցանակը. «Գեորգի Ասլանյանը պարգևատրվում է Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարության Պատվո մեդալով՝ Լեհաստանում հայկական մշակույթի տարածման և ավանդույթները պահպանելու համար»: Բազմաթիվ հյուրերի թվում էին նաև հումանիտար ակադեմիայի ռեկտոր պրոֆ. Ադամ Կոսևսկին, Պուլտուսկ քաղաքի քաղաքապետի տեղակալ Անջեյ Պոպովիչը և Հայաստանում Լեհաստանի նախկին դեսպան Եժի Նովակովսկին: Լուսանկարում պատկերված են Լեհաստանում ՀՀ արդեն նախկին դեսպան Էդգար Ղազարյանը և մրցանակակիր Գեորգի Ասլանյանը:

Wydarzenia ormiańskie w Krakowie

WYDARZENIA | W październiku w Krakowie odbyła się konferencja armenologiczna, spotkanie badaczy dziejów Ormian polskich oraz promocja polskiego przekładu *Ran Armenii* Chaczatura Abowiana.

W dniach 9–10 października Biblioteka Kraków w partnerstwie z Urzędem Miasta Krakowa i Muzeum Niepodległości w Warszawie zorganizowała konferencję armenologiczną zatytułowaną „Polscy Ormianie w drodze do niepodległej Polski". Referaty poruszały głównie kwestie historyczno-biograficzne, jednak znalazły się też wystąpienia z zakresu literaturoznawstwa i źródłoznawstwa. Konferencji towarzyszyła wystawa „Ormianie Semper Fidelis – w drodze ku niepodległości", udostępniona przez Muzeum Niepodległości w Warszawie.

WYKŁAD PROF. GEORGE'A BOURNOUTIANA PODCZAS PROMOCJI PRZEKŁADU *RAN ARMENII*

12 i 13 października krakowskie Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne zorganizowało spotkanie badaczy dziejów Ormian polskich oraz promocję przekładu *Ran Armenii*. Podczas

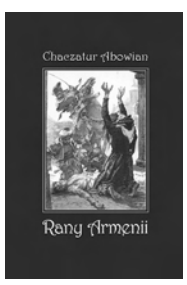

spotkania naukowego dyskutowano o planowanych przyszłych edycjach źródłowych, a także wymieniano doświadczenia warsztatowe w zakresie biografistyki i genealogii oraz edytorstwa źródeł. Przed promocją książki 13 października w Małej Auli Polskiej Akademii Umiejętności z wykładem o historii Ormian w Persji wystąpił prof. George Bournoutian z USA. Następnie prof. Andrzej Pisowicz – armenista, opowiedział o filologicznych kontekstach powieści, zaś dr Stanisław Ulaszek – o pracy jej tłumacza.

Rany Armenii to powieść napisana w 1841 r. przez Chaczatura Abowiana, uważana za epopeję i pierwsze arcydzieło nowoczesnej literatury ormiańskiej. Tegoroczne wydanie jest pierwszym przekładem powieści na język polski (tłumaczył dr Stanisław Ulaszek, Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne i Księgarnia Akademicka, Kraków 2018).

red

Pamiętamy o abp. Teodorowiczu

Dokończenie ze str. 1

W pierwszej kolejności wymienił działalność polityczną ks. arcybiskupa i jego publiczne opowiadanie się za odbudową państwa polskiego już od 1917 r., za co został usunięty z austriackiej Izby Panów. Jako drugą zasługę wymienił działalność ks. arcybiskupa na rzecz godzenia różnych obrządków w przedwojennej Polsce – mimo że sam abp Teodorowicz był metropolitą ormiańskim, to jednocześnie uważał się za pełnoprawnego członka polskiego episkopatu. Trzecim powodem, dla którego należy pamiętać o abp. Teodorowiczu, jest bogata spuścizna homiletyczna, której pierwszorzędnym przykładem jest wspomniane kazanie sejmowe. Na koniec wykładu dr Skibiński mówił o wkładzie ks. arcybiskupa, jako mecenasa, w rozwój polskiej sztuki, przypominając zwłaszcza renowację katedry ormiańskiej we Lwowie z lat 1908–1930.

W okresie przedwojennym abp Józef Teodorowicz był postacią powszechnie znaną i szanowaną. We współczesnej Polsce jego działalność i zasługi zostały niestety w pewnej mierze zapomniane, dlatego też społeczność ormiańska stara się regularnie przypominać jego sylwetkę, organizując imprezy takie jak Tydzień Pamięci o abp. Józefie Teodorowiczu na 75. rocznicę śmierci (2013 r.) czy wydając publikacje i nagrania jego kazań (*Arcybiskup ormiański Józef Teodorowicz. Wybitny polski kapłan, kaznodzieja i mąż stanu. Oryginalne nagrania z 1938 roku*... Wyd. 2, Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Warszawa 2013). Mamy nadzieję, że dzięki temu z roku na rok wiedza o życiu i zasługach abp. Józefa Teodorowicza będzie wzrastać.

Redakcja

ZAPROSZENIE na mszę św. i uroczyste odsłonięcie tablicy upamiętniającej abp. Józefa Teodorowicza oraz setną rocznicę wygłoszenia kazania sejmowego. **Archikatedra św. Jana Chrzciciela w Warszawie, 9 lutego 2019 r. (sobota), g. 11**. Msza św. będzie celebrowana przez ks. kardynała Kazimierza Nycza – metropolitę warszawskiego i ordynariusza wiernych obrządku ormiańskiego w Polsce. Więcej informacji o wydarzeniu pojawi się na stronie dziedzictwo.ormianie.pl

Józef Teodorowicz, *Dwie epoki. Wybór pism*, Kraków 2016

Publikacja została wydana przez Narodowe Centrum Kultury we współpracy z Ośrodkiem Myśli Politycznej. Jest to wybór tekstów i mów ormiańskokatolickiego arcybiskupa Józefa Teodorowicza opatrzony wstępem dr. hab. Pawła Skibińskiego. W opisie wydawcy czytamy: *Tom ukazuje myśl polityczną i rozważania na tematy narodowe jednego z najwybitniejszych duchownych i myślicieli ostatnich dekad okresu zaborów i II RP. Józef Teodorowicz pisze w nich o związkach wiary i polityki. Ukazuje zasady, które jego zdaniem powinny przyświecać polityce polskiej. Analizuje kwestię ruską (ukraińską) i polemizuje z ugodowcami – zwłaszcza z Michałem Bobrzyńskim. Udowadnia zarazem, że określanie go mianem „ormiańskiego Skargi" nie było bezpodstawnym odniesieniem do wielkiego kaznodziei sprzed stuleci, a celnym uchwyceniem znaczenia oraz intelektualnej i duchowej mocy znakomitego myśliciela ze Lwowa.*

W skrócie

XIII DNI KULTURY ORMIAŃSKIEJ W GLIWICACH

W tym roku Związek Ormian w Polsce im. Ks. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza zaprosił gości na XIII już Dni Kultury Ormiańskiej do swojej siedziby w Gliwicach. Kontekstem tegorocznych Dni była oczywiście 100. rocznica odzyskania niepodległości przez Polskę oraz rocznica obrony Lwowa w 1918 r. Wydarzenie rozpoczęło się w sobotę 17 listopada po południu monodramem „Orlątko" w wykonaniu jego autora Bogdana Stanisława Kasprowicza, również stałego współpracownika „Awedisu". Następnie otwarto wystawę „Pieśń Legionisty" z obrazami Kajetana i Antoniego Stefanowiczów. Organizatorzy przygotowali także poczęstunek ormiański i kiermasz. Następnego dnia, w niedzielę, w kościele św. Trójcy w Gliwicach odprawiona została msza św. ormiańskokatolicka z wokalną oprawą liturgii w wykonaniu Christiny Sheroyan.

MEDAL Z ARMENII DLA GEORGIJA ASŁANJANA

14 października, w siedzibie pułtuskiej Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora, odbyła się uroczystość nadania odznaczenia państwowego Republiki Armenii znanemu malarzowi Georgijowi Asłanjanowi. Odznaczenie wręczył ambasador Republiki Armenii w Polsce JE Edgar Ghazaryan. Ambasador tak uzasadnił to odznaczenie: „za podtrzymywanie tradycji i szerzenie kultury ormiańskiej w Polsce Georgij Asłanjan zostaje odznaczony Medalem Honoru przez Ministerstwo Kultury Republiki Armenii". Wśród licznych gości byli również rektor Akademi Humanistycznej – prof. Adam Kosewski, zastępca burmistrza miasta Pułtuska – Andrzej Popowicz, i były ambasador Polski w Armenii – Jerzy Nowakowski. Na zdjęciu były już ambasador Republiki Armenii w Polsce JE Edgar Ghazaryan i odznaczony Georgij Asłanjan.

Համառոտ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Դեկտեմբերի 9-ին Հայաստանում կայացան խորհրդարանական ընտրություններ, որը ձայների ճնշող մեծամասնությամբ (70%) հաղթեց «Իմ Քայլը» դաշինքը՝ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի գլխավորությամբ: Այն կազմվել էր «Քաղաքացիական պայմանագիր» և «Առաքելություն» կուսակցությունների միավորման արդյունքում: Նման արդյունքը թույլ տվեց հաղթող կոալիցիային ունենալու 88 մանդատ 132 պատգամավորներից բաղկացած Ազգային ժողովում: Արտահերթ ընտրությունները գարնանային խաղաղ հեղափոխության տրամաբանական շարունակությունն էին, որը Նիկոլ Փաշինյանի իշխանության կոնսոլիդացիայի պլանի մասն էր կազմում: Նա արտահերթ ընտրություններին հասավ այն բանից հետո, երբ ս.թ. հոկտեմբերի 16-ին հրաժարական տվեց վարչապետի պաշտոնից: Նոր ընտրությունների արդյունքում մինչ այդ իշխանության եղած Հանրապետական կուսակցությունը, որի ղեկավարն է նախկին նախագահ և վարչապետ Սերժ Սարգսյանը, պարտություն կրեց և դուրս մնաց Ազգային ժողովից: Բացի «Իմ Քայլը» դաշինքից, նոր Ազգում 26 մանդատ ստացավ «Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցությունը և 18 մանդատ՝ «Լուսավոր Հայաստան» կուսակցությունը: Ն. Փաշինյանի դաշինքին ձայն տված ՀՀ քաղաքացիները հույս ունեն, որ նրա իշխանությունը կշարունակի բարեփոխումները:

ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ և ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱԼԱՏԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՇԻ ԳՈՒՅՆԵՐՈՎ

Հայաստանի Հանրապետության անկախության 27-րդ տարելիցի կապակցությամբ, Լեհաստանում Հայաստանի Հանրապետության դեսպանության ջանքերով, սեպտեմբերի 21-ին Մշակույթի և գիտության պալատը լուսավորվել էր Հայաստանի Հանրապետության ազգային դրոշի գույներով՝ կարմիր, կապույտ, ծիրանագույն: Տեխնիկական պատճառներով, ցավոք, չենք կարող հրապարակել Պալատի այդպիսի լուսավորությամբ լուսանկարներ: Նույն օրը, քիչ ավելի վաղ, դեսպանատունը կազմակերպել էր հանդիսավոր ընդունելություն և համերգ, որն ավանդաբար տեղի ունեցավ «Կրակովսկիե պրեդմեստյե» փողոցի վրա գտնվող Կենտրոնական գյուղատնտեսական գրադարանի հանդիսությունների սրահում:

30. rocznica trzęsienia ziemi

Dokończenie ze str. 1

Epicentrum trzęsienia ziemi o magnitudzie niemal 7 stopni znajdowało się nieopodal miasta Spitak i miasto to zostało niemal całkowicie zniszczone. Zginęło ok. 1/3 mieszkańców, a reszta została bez dachu nad głową. Najwięcej ofiar trzęsienie pochłonęło w głównych miastach regionu – Leninakanie (ob. Giumri) oraz Kirowakanie (ob. Wanadzor). Najczęściej łączną liczbę ofiar śmiertelnych szacuje się na ok. 25 tys., a w samym Giumri zginęło 15–17 tys. osób. Pamiętać trzeba również o tysiącach rannych i ponad półmilionowej rzeszy bezdomnych, kalekich i sierot. Obszar wcześniej zamieszkiwany przez ok. milion osób został więc całkowicie spustoszony przez kataklizm. Zginęli nie tylko ludzie, straty nie do odrobienia poniosły też zakłady przemysłowe i rolnicze. Zawaliło się wiele obiektów zabytkowych. Dla tak niewielkiego kraju, jak Armenia, był to gigantyczny cios.

Najwięcej ludzi zginęło w walących się blokach mieszkalnych niskiej jakości, które nie miały prawa oprzeć się sile kataklizmu. W wyniku trwającego mniej niż pół minuty trzęsienia unicestwieniu uległo 17% zasobów mieszkaniowych Armenii, a 40% zakładów przemysłowych poniosło dotkliwe straty. Akcję ratunkową utrudniały ujemne temperatury oraz opady śniegu. Wielu ludzi musiało opuścić strefę katastrofy i zamieszkać w tymczasowych obozach, a kilkadziesiąt tysięcy osób wyjechało bądź zostało wywiezionych za granicę, głównie do innych krajów ZSRR.

Kraje z całego świata, w tym Polska, natychmiast zaangażowały się w pomoc humanitarną

SKUTKI TRZĘSIENIA ZIEMI W SPITAKU. FOT. LRATVAKAN.AM

ՍՊԻՏԱԿԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ: ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ՝ LRATVAKAN.AM

dla ofiar trzęsienia. Odbywały się zbiórki najniezbędniejszych rzeczy i pieniędzy, a do Armenii wyruszyły setki ratowników i żołnierzy. Ormiańska diaspora zjednoczyła wysiłki, by wesprzeć cierpiących. Znani artyści, w tym zmarły niedawno Charles Aznavour, podpisywali listy i nagrywali płyty w celu zebrania dodatkowych funduszy. Pomoc ruszyła także od polskich Ormian. Pamięć i wdzięczność za wsparcie z zagranicy jest żywa wśród Ormian do dziś.

Na bezpośrednich konsekwencjach klęski żywiołowej nie skończyła się jednak tragedia Armenii. Dramatycznym następstwem trzęsienia ziemi i trwającej już wojny był kryzys energetyczny w Armenii. Jego pierwszą przyczyną było zamknięcie w 1989 r., w wyniku paniki powstałej na skutek kataklizmu, elektrowni atomowej w Mecamor, która zaspokajała wówczas ok. 1/3 zapotrzebowania na prąd w Armenii. W tym samym czasie nabrzmiewał konflikt o Górski Karabach z sąsiednim Azerbejdżanem, chociaż walki na pełną skalę wybuchły nieco później, w 1992 r. Upadek ZSRR w 1991 r. i wojna pogłębiły fatalną sytuację w kraju uzależnionym od dostaw energii z zagranicy. Azerbejdżan i Turcja zamknęły granice z Armenią i nałożyły na nią ścisłe embargo obejmujące również gaz i ropę.

Okres kryzysu czy wręcz katastrofy (1991–1995 bądź 1992–1995) jest znany w Armenii i w diasporze jako lata „ciemne i zimne" (mut u curt tariner). Był to traumatyczny, ponury czas wojny, ciągłych braków w dostawach energii i podstawowych dóbr, a także masowej emigracji, do dziś żywy w pamięci świadków tamtych wydarzeń. Energia elektryczna była dostępna rzadko, czasem przez 1 lub 2 godziny dziennie, nie działały telefony ani transport publiczny, szpitale, media informacyjne, szkoły; 2/3 populacji zostało bez pracy. Po żywność na kartki trzeba było stać w wielogodzinnych kolejkach. W kranach zamarzała woda, a jedynym oświetleniem w domach były oszczędnie wykorzystywane świeczki bądź lampy naftowe. Mieszkania ogrzewano czym się dało, głównie drewnem, ale opału nigdy nie wystarczało. Wszystkie podstawowe produkty trzeba było sprowadzać z zagranicy po zawyżonych cenach bądź przywożono je w formie pomocy humanitarnej.

Tym większym szokiem dla mieszkańców Armenii były te zimne i ciemne lata, im lepiej pamiętali, w o ile korzystniejszej sytuacji była Armenia jako republika sowiecka. Jedynie wybicie się na niepodległość w wyniku rozpadu ZSRR w 1991 r. oraz wygrana wojna o Górski Karabach w 1994 r. mogły osłodzić te straszne i pesymistyczne lata. W tym czasie ucierpiało też bardzo środowisko naturalne Armenii – wiele drzew, także w miastach, wycięto na opał, a w wyniku wzmożonego wykorzystania elektrowni wodnych obniżył się poziom wody w jeziorze Sewan.

Dopiero ponowne uruchomienie elektrowni w Mecamor w 1995 r., przy licznych obawach co do jej dalszego sprawnego funkcjonowania, oraz umożliwienie dostaw gazu i ropy z Rosji przez Gruzję, doprowadziło do przezwyciężenia kryzysu energetycznego. Z kolei wojna z Azerbejdżanem zakończyła się podpisaniem rozejmu w 1994 r., ale od tego czasu konflikt tli się na obszarach granicznych, przynosząc co roku kolejne ofiary. A skutki trzęsienia ziemi, wojny i kryzysu widoczne są gołym okiem do dziś. Dość powiedzieć, że znaczący ośrodek przemysłowy, jakim było Giumri, przed trzęsieniem zamieszkiwało ok. 220 000 osób, a obecnie jest to ok. 120 000 osób. Pozostaje mieć nadzieję, że przyszłość przyniesie Armenii długo oczekiwany pokój i dobrobyt.

Redakcja

III Dzień Ormiański w Oławie

WYDARZENIA | III Dzień Ormiański w Oławie odbył się 6 października i miał szczególny wymiar, gdyż uroczystość wpisała się w oławskie obchody 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Rzeczpospolitą Polską.

Patronat honorowy nad uroczystością objęli: ambasador Republiki Armenii w Polsce JE Edgar Ghazaryan oraz burmistrz Oławy Tomasz Frischmann. Organizatorami byli: Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Oławie z dyr. Janiną Kordys na czele oraz Fundacja Armenian Foundation reprezentowana przez prezes Martę Axentowicz- Bohosiewicz i Macieja Bohosiewicza.
Uroczystości rozpoczęły się od złożenia kwiatów pod Pomnikiem Losów Ojczyzny, a następnie w Izbie Muzealnej Ziemi Oławskiej dokonano otwarcia drugiej części wystawy „Ormianie w służbie Rzeczypospolitej" pt. ,,Oni walczyli o Niepodległą", przygotowanej przez Fundację Armenian Foundation. Następnie w Sali Rajców rozpoczęła się konferencja. Na początku uczczono minutą ciszy zmarłego 1 października br. francuskiego piosenkarza, kompozytora i aktora ormiańskiego pochodzenia – Charles'a Aznavoura. W kolejnej części konferencji wygłoszono wykłady o Ormianach: dr hab. Grzegorz Pełczyński prof. UWr mówił o pierwszym powojennym burmistrzu Oławy – Jakubie Axentowiczu, dr Renata Król-Mazur z Uniwersytetu Jagiellońskiego bardzo ciekawie opowiedziała o postaci „Dzidzi" Krzeczunowicz, ormiańsko-polskiego szpiega w spódnicy, natomiast Marta Axentowicz-Bohosiewicz przedstawiła kulisy powstawania wystawy ,,Oni walczyli o Niepodległą". Następnie zebrani obejrzeli film o Walerianie Tumanowiczu – Żołnierzu Wyklętym. Na zakończenie konferencji wystąpił z koncertem ormiański zespół Musa Ler.

AUTORKA TEKSTU Z AMBASADOREM GHAZARYANEM (PO LEWEJ) I MĘŻEM WITOLDEM NIEMIROWSKIM

Równolegle z konferencją w Oddziale Dziecięcym Biblioteki „Koronka" dzieci brały udział w grze karcianej o ormiańskich dyplomatach pt. „Ormianie na Dywanie". Celem gry było przybliżenie młodemu pokoleniu historii i kultury Ormian polskich.

tekst i fot. Blandyna Rosół-Niemirowska

Երկրաշարժի 30-րդ տարելիցը

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ | 30 տարի առաջ՝ 1988 թ. դեկտեմբերի 7-ին, Հայաստանի հյուսիսում, տեղական ժամանակով ժամը՝ 11:41 (Լեհաստանի ժամանակով՝ 8:41), երկիրը ցնցվեց: Այդպիսով, Հայաստանի նորագույն պատմության մեջ սկսվեց ամենադժվար ժամանակաշրջանը, որը շարունակվեց մինչև 1995 թ.:

Երկրաշարժի մագնիտուդը 7,0 էր, որի էպիկենտրոնը գտնվում էր Սպիտակ քաղաքի մոտակայքում, և այդ պատճառով քաղաքը գրեթե ամբողջությամբ ավերվեց: Բնակչության մոտ 1/3-ը զոհվեց, իսկ փրկվածները մնացին անօթևան: Զոհերի մեծ մասը տարածաշրջանի խոշոր քաղաքների բնակիչներն էին՝ Լենինականի (այժմ՝ Գյումրի) և Կիրովականի (այժմ՝ Վանաձոր): Ըստ ամենատարածված տվյալների՝ զոհերի ընդհանուր թիվը կազմեց մոտ 25 հազար, որից միայն Գյումրիում՝ 15-17 հազար մարդ: Պետք է հիշել նաև հազարավոր վիրավորների և կես միլիոն անօթևանների, հաշմանդամների և որբերի մասին: Մոտ մեկ միլիոն բնակչություն ունեցող տարածաշրջանն աղետի հետևանքով ամբողջովին ամայացավ: Տուժեցին ոչ միայն մարդիկ, անդառնալի վնասներ կրեցին նաև արդյունաբերությունը և գյուղատնտեսությունը: Ավերվեցին բազմաթիվ պատմական շենքեր: Հայաստանի նման փոքր երկրի համար դա վիթխարի հարված էր:

Զոհերի մեծ քանակը պայմանավորված էր բնակարանային շինությունների ցածր որակով, որոնք չէին կարող դիմակայել աղետի նման ուժին, և եղանակային պայմաններով՝ 0-ից ցածր ջերմաստիճան ձյան առատ տեղումների հետ միասին: Կես րոպեից էլ պակաս տևած երկրաշարժի հետևանքով ավերվեց Հայաստանի բնակելի տների 17 տոկոսը, իսկ արդյունաբերական գործարանների 40 տոկոսը մեծ կորուստներ կրեց: Շատերը ստիպված էին հեռանալ աղետի գոտուց՝ բնակվելով ժամանակավոր ճամբարներում, նրանցից տասնյակ հազարավորները տեղափոխվեցին այլ երկրներ, հիմնականում՝ ԽՍՀՄ երկրներ:

Աշխարհի բոլոր երկրներից, ներառյալ Լեհաստանից, անմիջապես մարդասիրական օգնություն ուղարկվեց երկրաշարժից տուժածների համար: Կազմակերպվեցին առաջին անհրաժեշտության իրերի ու դրամի հանգանակություններ, Հայաստան ժամանեցին հարյուրավոր փրկարարներ և զինվորներ: Հայկական սփյուռքը միավորվեց տուժածներին օգնելու համար: Հայտնի մշակութային գործիչները, այդ թվում՝ վերջերս մահացած Շառլ Ազնավուրը, հատուկ այդ նպատակով ձայնագրություններ էին թողարկում և ստորագրություններ բաժանում՝ լրացուցիչ միջոցներ հավաքելու համար: Արտերկրից նմանօրինակ օժանդակությունը մինչ այսօր էլ հայ ազգը երախտագիտությամբ է հիշում:

Այնուամենայնիվ, Հայաստանի ողբերգությունը չավարտվեց աղետի անմիջական հետևանքներով: Երկրաշարժի և արդեն ընթացող պատերազմի հետևանքով
90-ականների սկզբին Հայաստանում առաջացավ էներգետիկ ճգնաժամ: Որի առաջին պատճառը, երկրաշարժից բացի, դրա հետևանքով առաջացած խուճապի արդյունքում՝ 1989 թ. Մեծամորի ատոմակայանի աշխատանքի դադարեցումն էր, չնայելով այն հանգամանքին, որ այն բավարարում էր Հայաստանում էլեկտրաէներգիայի պահանջարկի մոտ 1/3-ը: Միևնույն ժամանակ, հասունանում էր ղարաբաղյան հակամարտությունը հարևան Ադրբեջանի հետ, որը 1992 թ. վերածվեց լայնամասշտաբ պատերազմի: 1991 թ. ԽՍՀՄ-ի փլուզումը և պատերազմը խորացրեցին ստեղծված կործանարար իրավիճակը երկրում, որը մեծապես կախված էր արտերկրից էներգիայի մատակարարումից: Սկիզբ առած պատերազմի պատճառով Ադրբեջանը և Թուրքիան փակեցին Հայաստանի հետ սահմանները և խիստ էմբարգո սահմանեցին՝ ներառյալ գազի ու նավթի համար:

Ճգնաժամի կամ նույնիսկ աղետի տարիները (1991-1995 կամ 1992-1995 թթ.) Հայաստանում և սփյուռքում հայտնի են որպես «մութ ու ցուրտ» տարիներ: Դա պատերազմի տրավմատիկ, մռայլ ժամանակաշրջան էր՝ էներգիայի և առաջին անհրաժեշտության ապրանքների մատակարարման անդադար պակասի, ինչպես նաև զանգվածային արտագաղթի: Դրանց մասին վատ հիշողություններն առ այսօր թարմ են այդ իրադարձությունների վկաների մոտ:

«ՄՈՒԹ ՈՒ ՑՈՒՐՏ» ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ՎԱՌԵԼԻՔԻ ՀԱՅԹԱՅԹԵԼԸ: ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ՝ ARMLUR.AM

ZBIÓRKA OPAŁU W MIEŚCIE W CZASIE LAT „CIEMNOŚCI I ZIMNA". FOT. ARMLUR.AM

Էլեկտրաէներգիան հազվադեպ էր հասանելի, երբեմն օրվա մեջ 1 կամ 2 ժամ, չէին աշխատում հեռախոսները, հասարակական տրանսպորտը, հիվանդանոցները, լրատվամիջոցները, դպրոցները: Բնակչության 2/3-ը կորցրել էր աշխատանքը: Կտրոններով սննդի համար պետք էր ժամերով հերթ կանգնել: Խողովակներում ջուրը սառչում էր, իսկ տներում միակ լուսավորությունը խնայողաբար օգտագործվող մոմերն ու նավթով աշխատող լամպերն էին: Բնակարանները տաքացվում էին այն ամենով, ինչով հնարավոր էր, հիմնականում՝ փայտով, բայց վառելիքը երբեք բավարար չէր: Առաջին անհրաժեշտության բոլոր ապրանքները հարկավոր էր ներկրել արտերկրից՝ ուռճացված գներով, կամ ստացվում էր մարդասիրական օգնության տեսքով:

Որքան ցնցող էին Հայաստանի բնակիչների համար այդ մութ ու ցուրտ տարիները, այնքան ավելի էին նրանք հիշում, թե որքան բարենպաստ իրավիճակում էր Հայաստանը՝ որպես խորհրդային հանրապետություն: Միայն անկախացումը (1991 թ. ԽՍՀՄ-ի փլուզման հետևանքով) և Լեռնային Ղարաբաղի համար պատերազմի հաղթանակը (1994 թ.) կարող էին մեղմել այս սարսափելի ու հոռետեսական տարիների մղձավանջը: Բացի մարդկանցից, այդ ժամանակահատվածում տուժել էր նաև Հայաստանի բնությունը. շատ ծառեր, հատկապես քաղաքներում, կտրվել էին վառելիքի համար, իսկ հիդրոէլեկտրակայանի աշխատանքի ծավալի ավելացման արդյունքում զգալի չափով նվազել էր Սևանա լճի մակարդակը:

Միայն Մեծամորի ատոմակայանի վերագործարկումը, վերջինիս անվնաս շահագործման հետ կապված բազմաթիվ մտահոգությունների ներքո, և Վրաստանի տարածքով Ռուսաստանից գազի և նավթի մատակարարման թույլտվությունը թույլ տվեց հաղթահարել էներգետիկ ճգնաժամը: Իսկ 1994 թ. հրադադարի պայմանագրի կնքման արդյունքում դադարեցին լայնածավալ գործողությունները Ադրբեջանի հետ, սակայն, պատերազմը չդադարեց սահմանամերձ տարածքներում, որտեղ ամեն տարի նորանոր զոհեր են գրանցվում: Իսկ երկրաշարժի, պատերազմի և ճգնաժամի հետևանքներն այսօր էլ տեսանելի են անզեն աչքով: Բավական է ասել, որ երկրաշարժից առաջ Գյումրին որպես խոշոր արդյունաբերական կենտրոն ուներ մոտ 220 հազար բնակչություն, իսկ այժմ, աղետի և արտագաղթի արդյունքում, այն կազմում է շուրջ 120 հազար: Մնում է հուսալ, որ ապագան Հայաստանին կբերի երկար սպասված խաղաղությունն ու բարեկեցությունը:

Խմբագրություն

Wyróżnienia dla dolnośląskiego polskiego Ormianina!

WYDARZENIA | Środowisko polskich Ormian na Dolnym Śląsku z wielką radością przyjęło wiadomość o podwójnym wyróżnieniu znakomitego, światowej sławy chirurga, dr. Adama Domanasiewicza.

WRĘCZENIE MEDALU ADAMOWI DOMANASIEWICZOWI. FOT. KPRP

W dniu 9 października został on odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi w działalności na rzecz integracji Ormian w społeczeństwie polskim, za pielęgnowanie pamięci o najnowszej historii Polski. Aktu dekoracji, w imieniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, dokonała minister Halina Szymańska, szef KPRP. Adam Domanasiewicz od wielu lat pełni funkcję Prezesa Towarzystwa Ormian Polskich we Wrocławiu.

Dr Adam Domanasiewicz otrzymał również drugie odznaczenie, Medal 100-lecia Odzyskania Niepodległości. Wręczenia medalu dokonał wojewoda dolnośląski Paweł Hreniak na uroczystej sesji w Urzędzie Wojewódzkim w dniu 10 listopada. Medal został przyznany przez premiera Mateusza Morawieckiego za działalność opozycyjną dr. Domanasiewicza w czasach PRL. Warto zaznaczyć, że na odwrocie medalu znajduje się cytat z kazania „O miłości Ojczyzny" autorstwa ormiańskokatolickiego arcybiskupa Lwowa, Józefa Teodorowicza: *To, co zdołały pokolenia tamte, dlaczego byście temu nie mogli podołać i Wy?*

Serdeczne gratulacje!

Blandyna Rosół-Niemirowska

Wigilia 1941

WSPOMNIENIA | Najpiękniejsze nasze Święta… Gorzko smakują bez obecności najbliższych. Podczas ostatniej wojny wiele dzieci pozbawionych kontaktu z rodziną spędzało Wigilię w różnych przytuliskach. Piętnastoletni wówczas Jerzy Romaszkan przez około 2 miesiące (na przełomie 1941 i 1942 roku) przebywał w sanatorium dziecięcym w Świdrze.

ŚWIDER, 1941. CHOINKA – TAKI KRÓTKI PODPIS WIDNIEJE NA ODWROCIE ZDJĘCIA, NA KTÓRYM WIDZIMY JERZEGO ROMASZKANA Z OPIEKUNKĄ PODCZAS WIGILII W UZDROWISKU. W OKRESIE OKUPACJI JERZY NOSIŁ BLUZĘ HARCERSKĄ.

Chorowity, zagrożony gruźlicą – orzekli lekarze. Tuż po zakończeniu wojny Jerzy, jako uczeń Liceum im. T. Kościuszki w Bielsku Podlaskim, wspólnie z kolegą założył szkolne pismo pt. „Nasz Świat". Młodzi mieli ambicje literackie, zamieszczając w nim własne wiersze, szkice, czy psychologiczne dywagacje. W numerze grudniowym z 1945 roku ukazało się opowiadanie Jerzego pt. *Wigilia w uzdrowisku*, będące reminiscencją tamtego pobytu. Choinka na zdjęciu nie przypomina tej z opowiadania. Chłopięca fantazja dodała jej kolorów i blasku.

Anna Romaszkan-Stańczak

WIGILIA W UZDROWISKU

– Hallo chłopcy! Proszę natychmiast wstawać! – młoda, przystojna siostra Wanda, otworzywszy z lekka drzwi, spojrzała z wyrzutem. – Zawsze was trzeba ściągać z łóżek, nie możecie sami … – dodała ciszej – jak zawsze.

Ale dziś był dzień niezwykły. Podobno wigilia, święto, uroczystość. Dobre to dla dzieci, dla tych pętaków spod 2-go oddziału albo dla „średniaków", ale nie dla nas. Myśmy już z tego wyrośli – przesądy burżujskie (lub coś w tym rodzaju) – babski sentymentalizm, staroświeckie tradycje niegodne dorosłych i samodzielnych „mężczyzn".

I chociaż Sławek kłócił się z nami o te poglądy, wyśmiewaliśmy go, kpiąc z wszystkich i wszystkiego. Właśnie wczoraj (w nocy – jak zawsze) była burzliwa dyskusja na tematy aktualne (i lokalne) oraz „ogólnoludzkie". Mimo naszej zaciętej i krwawej ofensywy Sławek nie ustępował ze swego stanowiska obrońcy wdów (siostra z drugiego oddziału) i uciśnionych tradycji. Chcąc nie chcąc, a zawsze udając stoicką obojętność, trzeba było ustąpić sugestiom i władzy przełożonych.

Umyto więc okna – zrobiło się jaśniej, wybielono sufity i ściany (znów będzie się mazać wapnem ubrania), wpuszczono do łazienki ciepłą wodę (niby lepiej myje, a faktycznie jest przyjemniejsza), malcy i średniaki ćwiczą pod batutą groźnej siostry Zofii jakąś imprezę, zaś siostra Wanda, łącznik między dziećmi i „starszyzną", uśmiecha się tajemniczo (i uroczo) – zobaczycie jak to ładnie wypadnie, tylko nie przeszkadzajcie.

– A co nam do tego – odpowiadamy wyniośle – mamy swoje sprawy. Tymczasem wszystko jakby się zmówiło przeciw nam.

W nocy spadł gęsty śnieg. Przykrył puszystą watą zielone świerki w parku, a ze szpalerów bylin uczynił wały śniegowe. Na szybach południowych lśniły aż do obiadu w promieniach słońca tysiące tęczowych diamentów.

– Wiecie, to nawet efektowne! – zauważył Kazik, wielki sceptyk i materialista.

Na dworze spokojnie i uroczyście. Gdzieniegdzie trzaska gałąź pod ciężarem wczorajszego śniegu. Z okolicznych willi unoszą się lejkowate smugi dymu. Dzieciarnia oddaje się rozkoszom zimowym.

Nikt też nie wykręcał się od codziennej przechadzki.

– Proszę siostry, proszę siostry – wołali malcy – jak dziś miło, jak ślicznie!!!

– Panno Wando, panno Wandziu (nie każdy był na tyle śmiały), może jeszcze przejdziemy się kawałek! – zachęcali starsi, zapominając, że zawsze pierwsi wyrywali się z powrotem.

Popołudnie zeszło na niczym. Był to dzień nieznanej nam od dawna swobody. Jedni więc odmuchiwali garnitury na wieczorne przyjęcie, inni z doskonałą obojętnością na świat pogrążali się w literaturze pięknej (lub przemycanej), inni pisali na gwałt kunsztowne listy miłosne, aby wieczorem otrzymać odpowiedź. Wigilia odbędzie się bowiem razem z dziewczętami. Ma to być pierwsze oficjalne zbliżenie obu zawsze do siebie przyjaźnie usposobionych skrzydeł.

Z kuchni dolatywały jakieś tajemnicze i drażniące wonie…

Nadszedł zmrok, wieczór.

Obie siostry szeregują swój oddział. Ostatni przegląd, następnie przemarsz do wspólnego holu. Oddział żeński już zajął miejsca po jednej stronie stołów ustawionych w ogromną podkowę, z drugiej strony siadają chłopcy. Krochmalone obrusy olśniewają białością.

W kącie sali stoi wysoka, połyskująca choinka.

Kierowniczka, sympatyczna starsza pani, rzuca kilka okolicznościowych słów… Boże Narodzenie… stajenka betlejemska… święto pokoju i miłości… tradycyjna wieczerza…

Opłatek i życzenia – jak zawsze, jak wszędzie.

Trochę rozgardiaszu, dużo deptania po cudzych nogach. Wreszcie siadać! – z kuchni przynoszą dymiące wiadra zupy. Najuroczystsza chwila – napełnianie talerzy. Potem tylko dyskretny a wymowny szczęk łyżek. Puste dno. Repeta. Dalej drugie danie, trzecie – tak jak zawsze i jak wszędzie, zjawia się i czwarte i deser.

Wszystko tak jak być powinno, a jednak jakoś inaczej. Za sztywno, za sztucznie. To pierwsze zetknięcie dwóch dotychczas chińskim murem odgradzanych skrzydeł nie wypadło w duchu wigilijnej serdeczności i prostoty. Każdy żuje w milczeniu świąteczne potrawy i swoje melancholijne myśli. Nikt nie ma jakoś humoru. Na próżno silą się siostry na wywołanie wesołości. Również i kolędy wcale się nie kleją. Obecność surowych stróżów naszego zdrowia i moralności ciąży jak chmura…

Nagle ktoś zaczyna stukać do drzwi. Za chwilę ukazuje się siwa, brodata głowa w baraniej czapie, potem szerokie bary, kożuch i wreszcie cały – Święty Mikołaj. Dwa aniołki dźwigają sporą torbę. Na sali powstaje ruch, szmer, a potem cisza. Dzieciarnia stłacza się w jednym kącie.

Święty jest początkowo nieco oszołomiony światłem, ludźmi no i swoją rolą. Rychło jednak przychodzi do formy. Zaczyna się indagacja malców. – A czy jesteś grzeczny? A czy myjesz zawsze zęby? A powiedz paciorek!

Potem otwiera się przepaściasty wór i z głębi jego wędrują do drżących rączek torebki za słodyczami. Święty dziadek nie zapomniał nawet o „starszych". Ostatecznie cukierki warte są zabawy – i nikt nimi nie pogardził, chociaż pochodziły z nieba…

Biedny dziadek poczuł nagle, że mu się odkleja wspaniała broda i, nie dokończywszy krasomówczej oracji, opuścił pośpiesznie towarzystwo. Pozostał po nim miły szmer rozwijanych papierków, chrupanie pierników, trzaskanie orzechów…

Najmłodszy narybek opuszcza salę, aby śnić o cudach nocy wigilijnej. Starsi (ci prawdziwi) ulatniają się po cichu na wspólne „poprawiny".

Atmosfera robi się lżejsza. Siostra Wandzia tworzy cieplejszy nastrój. W migocących płomykach świeczek pryskają sztuczne lody. Ktoś wyrwał się z deklamacją. Nawet nieźle i szmer uznania, brawa. Potem kolędy, ale jakoś już swobodniejsze, weselsze. Ktoś wspomniał o szkole, o opłatku uczniowskim.

Tamto było takie miłe! Ech, nie lepsze niż to dzisiejsze…

Wtedy rozeszliśmy się wszyscy, każdy do swego domu, do swoich rodzin. Tu stanowiliśmy sami sobie pewną osobowość, jakby rodzinę. Rodzinę – samo rodzeństwo, bowiem często buntujemy się przeciw obecnym zwierzchnikom, a starych, familijnych nie zawsze chcemy uznać, bo też i oni sami nie mogą tu wywierać dawnego wpływu.

Choinka barwnie i pomysłowo ubrana stanowi chlubę dziewczynek. Skrzą się złote łańcuchy, błyszczą pękate bomby, watowe zabawki poruszają się nad płomykami świeczek. Uparcie powraca obraz dawnych własnych choinek i obraz niezliczonych choinek, które w tym dniu płoną po całym świecie; ale nie tylko drzewka, płoną także ludzkie serca. I mimo wesołego i ciepłego nastroju, mimo żartów i radości, nie opuszczała nikogo cicha i głęboka myśl, że dzień Narodzenia Pańskiego zapisał się w dziejach, ale także co roku szlachetnie rzeźbi nasze serca i gdyby wszyscy byli zawsze takimi, jakimi są w wigilijny wieczór, inaczej byłoby na ziemi…

Może też dlatego wieczorem, pożegnawszy koleżanki, poszliśmy do siebie dziwnie skupieni i zamyśleni…

Może dlatego po raz pierwszy nie było tej nocy u nas żadnej dyskusji…

Jerzy Romaszkan

JERZY ROMASZKAN

PS. Pełny biogram Jerzego Romaszkana (1926–1991), prawnika i społecznika: http://www.wiki.ormianie.pl/index.php?title=Jerzy_Romaszkan

Listopadowe ormiańskie wspominki w Gostyniu

WSPOMNIENIA | Listopad. Modlimy się za zmarłych. Odwiedzamy groby bliskich. I nigdy nie wiadomo, kogo przypadkiem spotkamy, i kto okaże się „z Ormian”.

EUGENIA WITOSZYŃSKA Z DOMU PERZANOWSKA, JANINA WITOSZYŃSKA – CÓRKA, TADEUSZ WITOSZYŃSKI – SYN, STANISŁAW WITOSZYŃSKI – MĄŻ EUGENII. ROK 1918. ZE ZBIORÓW BOGUSŁAWA ZAŁOBY

Tak właśnie się zdarzyło w Gostyniu, gdzie są pochowani Samuela Weronika Agopsowiczowa (1851–1953), Jej syn Mikołaj z żoną Marią i wnuk Antoni – krewni Elżbiety Łysakowskiej. Spotkany pan Bogusław okazał się potomkiem Romaszkanów po prababci, zwanej w rodzinie Anna. Zgodził się na wspominki przy pysznym obiedzie przez siebie przygotowanym. I było tak serdecznie, jak byśmy się znali od lat. Ach, te Kresy, i te historie wciąż i wciąż na nowo opowiadane, których nigdy nie było / nie jest dość, i nigdy nie były / nie są nudne dla „wtajemniczonych” – wygnańców z wielowiekowej ojcowizny i ich potomków. Pan Bogusław – emerytowany nauczyciel przedmiotów technicznych, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego w Górze Śląskiej i… wielbiciel Humphreya Bogarta.

WETERAN WALK O WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY – TYTUŁ DLA MARII ZAŁOBY Z 1999 ROKU. PRZYPIĘTE MEDALE DOTYCZĄ POSZCZEGÓLNYCH CZŁONKÓW RODZINY: KRZYŻ ARMII KRAJOWEJ (MARIA), KRZYŻ POLONIA RESTITUTA (TADEUSZ), ZŁOTY KRZYŻ ZASŁUGI (BOGUSŁAW), MEDAL KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ (BOGUSŁAW), MEDAL ZA UDZIAŁ W OBRONIE OJCZYZNY W 1939 ROKU (TADEUSZ). ZE ZBIORÓW BOGUSŁAWA ZAŁOBY

Bogusław Załoba urodzony w Kołomyi, rocznik 1944, prawnuk Anny z Romaszkanów, która wyszła za Perzanowskiego. *O prababci wiem niewiele. Tylko tyle, że miała olbrzymie gospodarstwo w Rakowcu i jedyną córkę Eugenię* – wspomina pan Bogusław – *która była nauczycielką w Rakowcu i została żoną Stanisława Witoszyńskiego (pochodził z Janowa Trembowelskiego)*. Eugenia i Stanisław ukończyli seminarium nauczycielskie, najprawdopodobniej w Zaleszczykach, i później rozpoczęli pracę w szkole podstawowej właśnie w Rakowcu.

Eugenia zmarła w 1921 roku, w czasie porodu swojego trzeciego dziecka (Janina, Tadeusz, Maria), a mojej mamy Marii. Maria urodziła się 23 lipca 1921 roku w Rakowcu, ochrzczona 29 listopada 1921 roku w obrządku ormiańskokatolickim w parafii Woronów. Gdy dziadek Stanisław został wdowcem, to w tym czasie był już kierownikiem szkoły w Horodence. Janina i Maria ukończyły Gimnazjum Ogólnokształcące prowadzone przez siostry urszulanki w Kołomyi. Tadeusz ukończył Gimnazjum im. Króla Kazimierza Jagiellończyka w Kołomyi. Potem ukończył Instytut Wychowania Fizycznego w Warszawie. W 1939 roku, gdy wybuchła wojna, brał udział w obronie Kępy Oksywskiej, a w jednostce w Wejherowie, która wchodziła w skład Lądowej Obrony Wybrzeża, był porucznikiem i prowadził zajęcia z wychowania fizycznego z żołnierzami. Dostał się do niewoli, 5 lat przesiedział w oflagu w Murnau (niemiecki obóz jeniecki dla polskich oficerów w Bawarii). Z Murnau przedostał się do Anglii, a z Anglii udał się na emigrację do Kanady. W Kanadzie ukończył medycynę ze specjalnością ortopedia. Zmarł w Kanadzie w Hagersville. Odznaczony krzyżem Virtuti Militari za waleczność w obronie Kępy Oksywskiej.

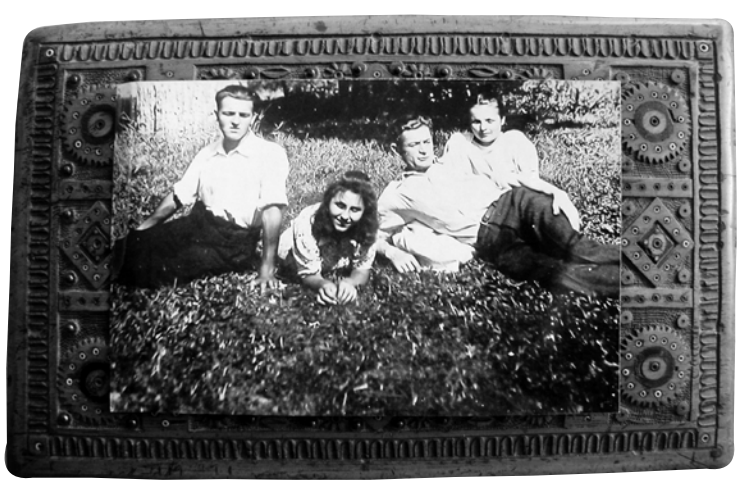

MARIA WITOSZYŃSKA (PÓŹNIEJSZA ZAŁOBOWA) W SADZIE JULII ZAŁOBOWEJ, TAM, GDZIE JĄ UKRYŁ OJCIEC STANISŁAW

Dziadek Stanisław, mama Maria i jej siostra Janina w okresie okupacji należeli do Armii Krajowej. Zwerbował ich Piotr Teodorczyk, mąż Janiny, i w roku 1941 zostali oni zaprzysiężeni. Dziadek miał pseudonim „Bizon”, Janina – „Kukułka”, a moja mama Maria – „Przepiórka”. Znajomy Żyd powiadomił dziadka, że jest na sowieckiej liście do zsyłki na Sybir. Dziadek zaczął się ukrywać w różnych miejscach, a córkę Marię umieścił w Peczeniżynie u znajomego nauczyciela. Tam poznała swojego przyszłego męża, Tadeusza Załobę. Ślub wzięli w 1941 roku, a w 1942 roku urodziła córkę Krystynę, która po trzech miesiącach zmarła. Rodzina Załobów z Peczeniżyna przeniosła się do Kołomyi i zamieszkała w willi przy ul. Wilsona (dom stoi do dziś). W 1944 urodziłem się ja, Bogusław. A po wojnie, już w Gostyniu, mama urodziła jeszcze czterech chłopców: Lesława, Janusza, Krzysztofa i Mariusza.

Do Polski, w jej nowych granicach, wyruszyliśmy transportem ekspatriacyjnym w 1946 roku. Transport wpierw zatrzymał się w Strzelcach Opolskich. Ze Strzelec został skierowany do Goli k. Gostynia. Tam zatrzymało się ok. 100 rodzin z Kresów i zamieszkało w pałacu Potworowskich. Później te rodziny porozjeżdżały się: na północ Polski, na zachód… Cztery rodziny kresowe zostały w Gostyniu: my – Załobowie, dziadek Stanisław, pan Borkowski, państwo Cichoccy i pani Stefania Morawecowa z córką. Jej mąż, który w Kołomyi był inżynierem drogowym, został zamordowany przez Rosjan w Ostaszkowie. Mama Maria zmarła w 14 czerwca 2000 roku w Gostyniu, a jej mąż Tadeusz w 1997.

Rodzinne dokumenty i stare fotografie – skarby pieczołowicie pozbierane – pan Bogusław trzyma, a jakże, w starej huculskiej szkatułce. Łza się w oku kręci, kiedy wspomina Mamę: To była święta kobieta, Ona nie krzyknęła – mając pięciu synów. Jak Tato któregoś chciał uderzyć, mówiła łagodnie: *Tadziu, to nie jest metoda wychowawcza, spokojnie, bez krzyku. Słuchaj, tak nie wypada robić*. Mama była wspaniałą panią domu i wspaniale gotowała, no wspaniale… *chociaż nikt mnie tego nie uczył* – jak sama mówiła. U kołomyjskich urszulanek wiedza ogólna, z językiem francuskim, na wysokim poziomie, ale praktyczna – nie. A panie wiedzą, co to studzienina? Moi bracia teraz podkreślają: *Nie jemy teraz czegoś takiego, bo jak mama to robiła, to miało wyjątkowy smak*. Wszystko robiła z sercem, powoli, systematycznie, nigdy się nie śpieszyła… Raz tato przyszedł i coś zaczął podniesionym głosem… A ja nie wytrzymałem, jako najstarszy syn, zawsze z mamą, mamą… Mówię do tata: *Tato, nasza mama jest święta*.

Mama zawodowo nie pracowała. Tato był dyrektorem technicznym gazowni gostyńskiej, a do tego, ponieważ miał zdolności techniczne, naprawiał radia i tak dorabiał, mówił: *Marysiu, są dzieci, ty nie możesz pracować, jak ty pójdziesz do pracy, to spotkamy się na Sądowej. Ale dbał o to, żeby na stole było, żeby dzieci były poubierane, a przede wszystkim wykształcone*.

Pan Bogusław ma jednego syna – Łukasza, mieszka w Kanadzie, ale na emeryturę chciałby powrócić do Polski; dwóch wnuków – Patryka i Michała. Patryk od września tego roku studiuje medycynę w Krakowie.

Rozmawiały: Elżbieta Łysakowska i Romana Obrocka

Odpis z zaświadczenia lekarskiego wystawionego przez lekarza Kazimierza Łobaczewskiego, zamieszkałego w Tarnowskich Górach, z roku 1952

MARIA ZAŁOBOWA. GOSTYŃ, 1953. ZE ZBIORÓW BOGUSŁAWA ZAŁOBY

Maria Witoszyńska (pseudonim „Przepiórka”) była moją pacjentką w sierpniu 1943 roku. Maria podczas obławy Gestapo, mając przy sobie tajne materiały Inspektoratu AK Kołomyja, wyskoczyła z jadącego pociągu w okolicy Delatyna. Przy wyskoczeniu z biegnącego pociągu doznała ciężkiego urazu prawego stawu biodrowego, lewego kolana oraz szeregu ogólnych potłuczeń ciała. Ostatkami sił dowlokła się do punktu kontaktowego, który mieścił się u Karoliny Kościckiej (pseudonim „Limba”) w miejscowości Delatyn, gdzie poruczone dokumenty przekazała do rąk właściwych. Marię ukrywano przez kilka dni przed Gestapo. Poszkodowanej udzieliłem pomocy lekarskiej w krótkim czasie po wypadku, jako lekarz AK tamtejszego obwodu. Z Delatyna przetransportowano Marię do innej miejscowości. Rodzina poinformowała mnie, że po zakończeniu wojny, Maria pozostawała w stałej opiece specjalistów – lekarzy ortopedów.

udostępniła Eugenia Perzanowska

Ormianie lwowscy majątkiem

WYWIAD | Prezentujemy kolejną z serii rozmów z wrocławskimi naukowcami związanymi rodzinnie bądź naukowo z tematyką ormiańską. Wywiad z dr. hab. Pawłem Klintem przeprowadził dr Andrzej Gliński – historyk z Wrocławia.

Andrzej Gliński. Jakie są zainteresowania badawcze Pana Profesora?

Paweł Klint. Od kilkunastu lat pracuję naukowo w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego i nieprzerwanie zajmuję się społeczeństwem Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Mniej interesowały mnie zagadnienia związane z polityką czy wojskowością, zawsze ciekawsze wydawały mi się te kwestie, które dotyczyły spraw codziennych, a więc jak wyglądało życie kilkaset lat wcześniej, w jakim zakresie sprawy społeczeństwa nowożytnego były podobne do naszych, a w jakim od siebie odbiegały. Niezwykle trudne jest spojrzenie na życie codzienne w całości, zatem zacząłem realizować różne projekty, które miały za zadanie przybliżać codzienność staropolską w szczegółach. Zacząłem interesować się sposobami na osiąganie zysku przez szlachtę. Bliskie stały mi się również zagadnienia związane z przestępczością kryminalną, humorem staropolskim, a także podejściem do śmierci.

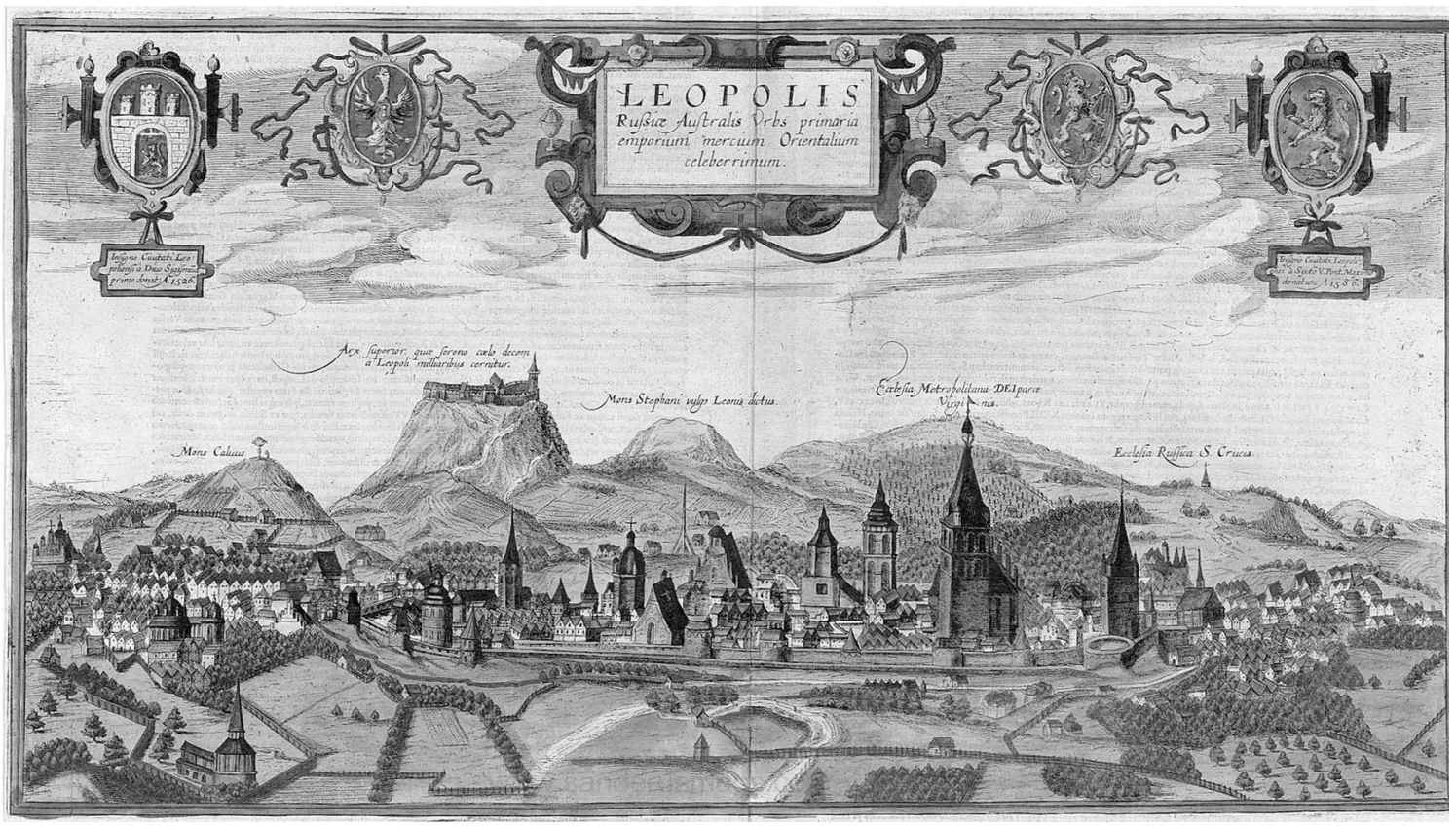

WIDOK LWOWA NA POCZĄTKU XVII WIEKU OD STRONY ZACHODNIEJ (*LEOPOLIS RUSSIAE AUSTRALIS URBS PRIMARIA EMPORIUMMERCIUM ORIENTALIUM CELEBERRIMUM*), GEORG BRAUN, FRANS HOGENBERG, 1617, *THEATRI PRAECIPUARUM TOTIUS MUNDI URBIUM LIBER SEXTUS ANNO MDCXVII*, WIKIPEDIA COMMONS

AG. Czy zajmował się Pan w swoich badaniach historią Ormian polskich?

PK. Owszem. Analizując testamenty szlachty i mieszczan z dawnego województwa ruskiego, podjąłem się również analizy aktów ostatniej woli Ormian mieszkających na tym obszarze, głównie we Lwowie i Jazłowcu.

AG. Jak to się stało, że zainteresował się Pan tym tematem?

PK. Prowadząc poszukiwania archiwalne we Lwowie, natrafiłem w szlacheckich księgach sądowych na wiele spraw spornych i niespornych dotyczących Ormian lwowskich i okolicznej szlachty. Wśród nich był jeden testament Ormianina, Balasana Rozecjusza, z końca XVII wieku. Ormianin tytułowany był szlachcicem, choć jednak określał się jako członek wspólnoty ormiańskiej. Zainteresowało mnie funkcjonowanie odmiennych etnicznie i kulturowo osób w społeczeństwie staropolskim, w tym wypadku w społeczności szlacheckiej.

AG. Czy natrafił Pan na jakieś inne interesujące dokumenty związane z Ormianami?

PK. Dokumenty ormiańskie w księgach sądowych szlachty skłoniły mnie do przejrzenia ksiąg sądów ormiańskich ze Lwowa z XVII wieku. Z racji poprzednich zainteresowań zwracałem głównie uwagę na testamenty Ormian, a także na liczne inwentarze wyliczające przedmioty posiadane przez lwowskich Ormian. Oba rodzaje dokumentów są niezwykle bogate w informacje. Rejestry rzeczy – czy to spisywane po śmierci ich właściciela, czy też sporządzane z powodu jakiejś transakcji majątkowej lub przestępstwa – ukazywały stan posiadania. Bogaci Ormianie dysponowali niezwykłymi przedmiotami: wyjątkową biżuterią, ubraniami z drogich materiałów dekorowanych kamieniami szlachetnymi, a także elementami wyposażenia domów sprowadzanymi z Bliskiego Wschodu. Przeglądając te rejestry, można stwierdzić, że majątkiem nie ustępowali bogatej szlachcie. Czasami zdarzało się również, że w rejestrach majątkowych wymieniano kolekcję książek czy gry towarzyskie, jak warcaby, co może świadczyć o tym, że czas wolny spędzali intelektualnie aktywnie.

AG. Czym charakteryzowały się ormiańskie testamenty?

PK. Testamenty są wyjątkowymi dokumentami, bo często ukazują nie tylko dyspozycje majątkowe, ale są świadectwem całego życia człowieka. Niekiedy można odnaleźć krótki życiorys autora testamentu. Dodatkowo widać emocje człowieka, który bliski jest śmierci i chce w sposób godny rozstać się z życiem. Sporządzanie aktów ostatniej woli zalecały tzw. *Poradniki dobrego umierania*, popularne w okresie baroku na ziemiach polskich. Dlatego testamenty starali się spisywać niemal wszyscy: szlachta, mieszczanie, duchowni, a nawet chłopi, niezależnie od wyznania. Znane są również dokumenty mniejszości etnicznych zamieszkujących Rzeczpospolitą, m.in. Tatarów czy właśnie Ormian. Ormiańskie testamenty, zwłaszcza te spisywane w drugiej połowie XVII wieku, gdy sporządzanie tego rodzaju dokumentów było znacznie bardziej rozpowszechnione, niewiele różnią się od szlacheckich czy mieszczańskich dokumentów, jeśli chodzi o ich budowę i sposób sporządzania. Jednak wyjątkowa jest ich treść. W każdym z tych dokumentów chodzi testatorowi o to, aby uporządkować sprawy doczesne przed śmiercią, czyli głównie zadbać o podstawy materialne potomstwa, a także rozdysponować swój majątek między krewnych oraz wystarać się o jak największą liczbę modlitw i mszy za swoją duszę, co będzie warunkiem dostępu do Królestwa Niebieskiego. W testamentach można zobaczyć mentalność ludzi czasów nowożytnych. I to przede wszystkim dlatego warto zająć się takimi dokumentami. Ormianie w swoich aktach ostatniej woli jawią się jako wspólnota niezwykle zintegrowana, dla której oczywiste jest wspieranie uboższych członków czy instytucji kościelnych. Zaskakuje duża liczba datków zapisywanych w testamentach na rzecz ubogich panien (w postaci pieniędzy przeznaczonych na przyszły posag), sierot ormiańskich, a także spore legaty na rzecz nie tylko ormiańskich instytucji kościelnych, ale także pojedynczych księży i wyższych duchownych. Osoby spisujące testamenty wierne były tradycji ormiańskiej. I choć spadkodawcy mieszkali na obszarze Rzeczypospolitej, to niejednokrotnie decydowali się oddawać spore sumy na rzecz starych ormiańskich kościołów w Eczmiadzynie i Jerozolimie.

AG. Czy zamierza Pan w przyszłości kontynuować badania naukowe związane z Ormianami?

PK. Zdecydowanie tak. Ormianie to część społeczeństwa dawnej Rzeczypospolitej. To ci, którzy zostawili po sobie nie tylko szereg dokumentów, ale przede wszystkim trwały ślad w kulturze w tej części Europy w postaci kultury materialnej oraz tradycji. Nie wyobrażam sobie zatem kontynuowania badań nad społeczeństwem staropolskim bez uchwycenia roli Ormian.

AG. Co Pan sądzi o obecnej sytuacji politycznej w Armenii?

PK. Walka z korupcją i obsadzaniem urzędów przez krewnych i znajomych to ogromny postęp w rozwoju demokracji w Armenii. Zwłaszcza że Ormianie sami się potrafili zorganizować przeciwko grającej nie fair władzy. Gdy byłem w październiku w Erywaniu, miejscowych obiegła informacja o podaniu się do dymisji premiera Nikola Paszyniana. Co ciekawe, ludzie przyjęli to bardzo spokojnie, co świadczy o dość dużym zaufaniu do procedur funkcjonujących w demokracji. Wierzę, że zmiany w Armenii będą postępować na rzecz demokracji, choć pewnie będą dokonywały się zbyt wolno w stosunku do oczekiwań społecznych.

AG. Czyli odwiedzał Pan już Armenię?

PK. Byłem w Armenii tylko raz. W październiku 2018 r. uczestniczyłem w międzynarodowej naukowej konferencji organizowanej przez Aniw – Fundację na Rzecz Rozwoju i Wspierania Studiów dotyczących Armenii.

AG. Jak się Panu podobało w Armenii?

PK. Armenia to przepiękny kraj. Pełen kolorów, zapierających dech w piersi widoków, serdecznych osób i niezwykłej kuchni pełnej różnorodnych smaków. Z pewnością wrócę tam jak najszybciej, by móc zdecydowanie lepiej poznać kraj i jego kulturę.

AG. Co udało się Panu w czasie tego krótkiego pobytu zobaczyć w Armenii?

nie ustępowali bogatej szlachcie

PK. Organizatorzy konferencji zorganizowali wycieczki do niezwykłych miejsc w okolicach Erywania. Dzięki temu wszyscy uczestnicy naukowych obrad mieli możliwość zobaczyć Garni, Geghard, Zwartnoc i Eczmiadzyn, gdzie znajdują się jedne z najwspanialszych i najstarszych zabytków w Armenii.

AG. Czy zwrócił Pan uwagę na jakieś różnice między Armenią a Polską oraz Ormianami a Polakami?

PK. Różnic jest bardzo dużo. Ale chyba warto zacząć od podobieństw między Ormianami a Polakami. Gościnność i serdeczność, pomoc obcokrajowcom – to najbardziej rzuca się w oczy. Również podobne można by zauważyć zamiłowanie do badania i sięgania do przeszłości przedstawicieli obu narodów. Co do różnic, to oczywiście historia i doświadczenia z nią związane są zupełnie inne. Dłuższe tradycje państwowości ormiańskiej niż polskiej, a przede wszystkim brak tej państwowości w okresie nowożytnym powodują zupełnie inny sposób myślenia w budowaniu sojuszy i oparciu na silniejszych krajach. Wydaje mi się, że porównania mogłyby stać się przedmiotem rozszerzonych studiów. A dla mnie najważniejsze było wrażenie – w Armenii czułem się znakomicie, jak w miejscu, które znałbym od lat.

AG. Czy mógłby Pan opowiedzieć o tej konferencji naukowej organizowanej przez Aniw – Fundację na Rzecz Rozwoju i Wspierania Studiów dotyczących Armenii?

PK. Konferencja, w której miałem okazję uczestniczyć, podejmowała trudne tematy diaspory ormiańskiej w Europie i poza nią w procesach kulturalnych, ekonomicznych i politycznych (tytuł konferencji: „From the Baltic to the Black Sea: Armenians In Cultural, Economic and Political Processes"). Znakomici naukowcy: historycy, historycy sztuki, politolodzy, badacze kultury i języka z Armenii, Rosji, Ukrainy, Białorusi, Bułgarii, Serbii, Węgier, Polski, Francji, a nawet Argentyny przedstawili wiele wnikliwych studiów dotyczących roli Ormian w poszczególnych miejscach Europy od średniowiecza do czasów współczesnych. Niezwykła to była lekcja dla mnie jako badacza społeczeństwa. Ogromna rola przedstawicieli jednego narodu w tak wielu miejscach Europy Środkowej i Wschodniej i tak częste odwoływanie się do kultury ormiańskiej na tych obszarach skłaniają do myślenia o diasporze ormiańskiej jako jednym z elementów podstaw nowożytnej Europy.

AG. Jakich tematów dotyczył Pana referat?

PK. Moje wystąpienie dotyczyło zamożności Ormian lwowskich w XVII wieku. Na podstawie inwentarzy dóbr ormiańskich chciałem przedstawić prestiż i bogactwo Ormian zamieszkujących Lwów w tym okresie. I wydaje się, że ten wątek znakomicie współgrał z opisem innych części diaspory ormiańskiej w poszczególnych miejscach Europy.

Andrzej Gliński – historyk, doktor (Uniwersytet Wrocławski), autor prac na temat historii polskich Ormian w czasach nowożytnych, współpracownik zespołu badawczego NPRH pt. *Pomniki dziejowe Ormian polskich*, realizowanego w Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich.

Paweł Klint – historyk, doktor habilitowany (Uniwersytet Wrocławski), autor prac m.in. z zakresu przestępczości, strategii ekonomicznej oraz powiązań majątkowych i genealogicznych szlachty wielkopolskiej, wydawca testamentów szlachty z XVII wieku.

Wiadomości od Benedyktynek z Wołowa

KOŚCIÓŁ | Niedawno wydany folder „Klasztor Sióstr Benedyktynek w Wołowie" w nadtytule ma cytat z Reguły Świętego Benedykta: *Aby we wszystkim Bóg był uwielbiony, które to zobowiązanie wyznacza benedyktyński charyzmat.*

Syntetycznie ujętą historię zgromadzenia, bogato ilustrowaną, poprzedza refleksja przełożonej klasztoru, s. Marii: *Jubileusz 60-lecia przybycia do Wołowa sióstr benedyktynek zmusza nas do refleksji nad losami naszych Poprzedniczek po II wojnie światowej. Opuszczając swój matczyny klasztor we Lwowie w 1946 r., licząca jedenaście sióstr wspólnota pod przewodnictwem Ksieni Matki Elekty Orłowskiej wyruszyła w dwunastoletnią tułaczkę w poszukiwaniu swojego miejsca. Najpierw schronienia udzielili im w Lubiniu Ojcowie Benedyktyni. 1 października 1958 r. siostry trafiły do nowego domu, do Wołowa, do dawnego klasztoru sióstr boromeuszek przy ulicy Poznańskiej. Od pierwszych dni do dnia dzisiejszego cieszymy się ogromną życzliwością i zaufaniem mieszkańców. Dziękujemy przy tej okazji za każdą pomoc, poparcie i okazywaną sympatię. W życie benedyktyńskie wpisana jest modlitwa i codzienna praca. Wszystkich potrzebujących modlitwy prosimy o kontakt z naszym klasztorem. Dziękujemy przy okazji wydania folderu jubileuszowego naszego klasztoru Władzom miasta Wołów. Za mijające 60 lat składamy wszystkim serdeczne „Bóg zapłać". Deo Gratias!*

Autorem folderu jest Jerzy Rudnicki (Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu), a wydawcą – Gmina Wołów.

Uroczystość jubileuszowa odbyła się 1 października 2018 r. Dziękczynną mszę świętą koncelebrowaną odprawiło pięciu duchownych: ks. Czesław Idzik – kapelan klasztoru, ks. Krzysztof Kanton – proboszcz parafii św. Boromeusza (w obrębie tej parafii funkcjonuje klasztor benedyktynek), ks. prałat Eugeniusz Kuźmik – poprzedni proboszcz parafii, ks. Stanisław Małysa – proboszcz parafii św. Wawrzyńca, oraz ks. Marcin Kołodziej, który wygłosił kazanie. Klasztorną kaplicę wypełnili licznie przybyli wierni, spośród których oficjalne delegacje instytucji i organizacji społecznych oraz kościelnych od ołtarza gratulowały benedyktynkom jubileuszu. W słowach kapłanów i wiernych przewijała się refleksja – i dziękczynienie – jak wielkim skarbem dla lokalnej wspólnoty jest obecność wśród niej modlitewnego zgromadzenia.

MODLITWA BENEDYKTYNEK PRZED UROCZYSTĄ MSZĄ ŚWIĘTĄ W KAPLICY KLASZTORU ŚW. JÓZEFA W WOŁOWIE

UROCZYSTA KONCELEBRA

Jeszcze w październiku Maciej Rajfur opublikował w „Gościu Niedzielnym" artykuł *„Gość" pomógł znaleźć drogę*, zaczynający się od słów: *Klasztor benedyktynek w Wołowie liczy zaledwie siedem mniszek. Aż pięć z nich trafiło do tej niewielkiej wspólnoty zakonnej za pośrednictwem „Gościa Niedzielnego"* (zob. GN 43/2018). A w ostatnich dniach benedyktynki przekazały Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich dwie oprawne fotografie z Synodu Episkopatu ormiańskiego w Rzymie w 1928 roku, na którym był abp Józef Teodorowicz. Jedno z tych zdjęć jest w zbiorach FKiDOP. Natomiast drugie, zbiorowe z opisem – „listą obecności" – na odwrocie, jest niespodzianką.

Romana Obrocka

KLASZTOR SIÓSTR BENEDYKTYNEK
ul. Poznańska 13,
tel. 71 389 13 63, e-mail:
benedyktynki.wolow@gmail.com

„Rewolucja otwartych rąk”, czyli 1600 km

RELACJA | Poprzednia część artykułu ukazała się w „Awedisie” nr 36, s. 10. Zachęcamy do lektury ciągu dalszego relacji z wycieczki do Armenii okresu tegorocznej pokojowej rewolucji.

W Armenii czas mijał „jak z bicza trzasł”, a choć tu w „Awedisie” moja relacja rozciągnęła się na pół roku, to przecież wycieczka była tylko tygodniowa i oczywiście musiał nadejść jej kres. Zanim jednak przyszło nam ostatni dzień spędzić na tzw. turystycznym luzie w Erywaniu, czyli głównie na zakupach pamiątek, to przecież odbyliśmy jeszcze dwie niezwykłe wyprawy: do klasztoru w Norawank i do okazałego kompleksu klasztorno-obronnego Tatew. Jeden i drugi klasztor są celem pielgrzymek wiernych, a w historii Armenii zajmują szczególne miejsce, o czym za chwilę.

Po tych kilku dniach i kilkunastu obiektach sakralnych trochę nam się miesza w głowach i wydaje się, że wszystkie te kościoły i klasztory są niemal takie same. Nic bardziej mylnego. Wprawdzie charakterystyczne cechy ormiańskiej architektury sakralnej i jedyny w swoim rodzaju budulec (tuf) pozwalają od razu odróżnić te budowle od jakże innych bizantyjskich, rzymskich, prawosławnych, ale to przecież wcale nie oznacza, że nie różnią się między sobą, że są takie same. Każdy zwiedzany przez nas klasztor, każdy kościół ma swoje charakterystyczne odrębności, każdy kusi, mami, oczarowuje swoistym, indywidualnym pięknem.

Tak jest właśnie z pochodzącym z XIII wieku zespołem klasztornym Norawank – jak wiele innych schowanym w głębokim wąwozie wyrzezanym w skałach przez rzekę Arpa, zbudowanym na skalnej półce nad doliną. Na szczęście dzień jest słoneczny i złote promienie odkrywają przed nami cały niezwykły czar otaczających wąwóz stromo i wysoko, różowo-pomarańczowych nagich skał. A nasza przewodniczka Ani mówi, że i tak najpiękniejszy jest widok po południu, kiedy Norawank jest oświetlony słońcem wiszącym już nisko nad horyzontem, wtedy właśnie dookolne skały nabierają niemal nienaturalnej pomarańczowej barwy, jakby były pomalowane. Wychodzimy z autokaru i sam ten widok już zapiera dech, a gdzie tam jeszcze uroki architektury, rzeźby..., wszak wchodzimy w królestwo Momika – jednego z najwybitniejszych ormiańskich artystów średniowiecza.

Zespół składa się z 12 budowli. Najstarszym i najcenniejszym obiektem są ruiny kościoła św. Jana Chrzciciela, ale najpiękniejszy jest stojący w centrum kompleksu odrestaurowany kościół Matki Boskiej, zwany Burtelaszen. Jest to świątynia dwukondygnacyjna, a właściwie dwa kościoły – dolny i górny, do którego prowadzą niezwykłe, bardzo wąskie i strome schody, z daleka wyglądające jak jakaś ozdoba architektoniczna. Nawet kiedy podchodzimy już całkiem blisko – wydaje się, że to żaden problem wejść po nich do świątyni... Próbowali, owszem, wszyscy, ale weszło niewielu. A i to jeszcze drobiazg – dopiero zejście pokazało, że nie ma ludzi bez lęku przestrzeni... Wiem, co mówię, bo wszedłem – odważnie i buńczucznie, a później nie tyle zszedłem, co zjechałem, powolutku stopień po stopniu – na tyłku...

Warto było wejść... stamtąd dopiero rozciągał się widok – pomarańczowe skały w zielonej okrasie, błękit nieba i złote słońca promienie rozjaśniające mury klasztoru, i wspinające się na zbocza chaczkary, chaczkary, chaczkary... Mówią Ormianie, że człowiek, który raz zobaczył Norawank, nigdy już go nie zapomni... Znaczy, że zadanie, które wyznaczył Momikowi władca Sjuniku, książę Orbelian – zostało wykonane. A było tak: Momik był uznanym w całym, nie tylko ormiańskim świecie XIII wieku, budowniczym, rzeźbiarzem, malarzem, pisarzem. Widać to do dzisiaj po miniaturach, płaskorzeźbach, chaczkarach Norawanku, które nadal urzekają swoim pięknem. Ten to Momik zakochał się z wzajemnością w pięknej i młodej córce Orbeliana. Jak to zwykle bywa – za wysokie progi na biednego artystę. Ale córka prosi ojca – pozwól. Ten więc – żeby nie urazić artysty i nie wprowadzić córki w stan rozpaczy – wymyślił podstęp. Jeśli Momik zbuduje sam, własnymi rękami, w trzy lata świątynię o niewidzianym dotychczas pięknie

BOGDAN KASPROWICZ NA SCHODACH MOMIKA W NORAWANK

ZESPÓŁ KLASZTORNY W TATEWIE – WIDOK OGÓLNY

– da mu córkę za żonę. Mistrz podjął się zadania, wytrwale pracował trzy lata i zbudował. Kiedy wspiął się na wysoką kopułę, żeby umieścić ostatni kawałek kamienia – jeden ze sług Orbeliana podążył za nim i strącił Momika w dół. Wielki budowniczy zginął, trzymając w ręku ostatni kamień z kopuły, który stał się jego nagrobkiem. Grób artysty jest do dzisiaj tuż przy ścianie świątyni oznaczony ostatnim ociosanym przez niego kamieniem i napisem: „Niechaj Bóg ma w swojej pamięci Momika i udzieli łaski jego duszy”. Po obejrzeniu świątyń i chaczkarów warto wejść do utworzonego tu niedawno Muzeum Momika, gdzie można zapoznać się z jego dziełami i historią życia. Warto też poświęcić trochę czasu na wspinaczkę po stromych zboczach, żeby zobaczyć cały zespół Norawank z góry – gwarantuję, że widok jest rzeczywiście niezapomniany.

Tymczasem ruszamy w drogę, żeby jeszcze tego samego dnia zwiedzić kolejne cudo ormiańskiej architektury, nauki i sztuki – takoż owiany legendami klasztor Tatew. Tatew położony jest ok. 250 km od Erywania, na samym południowym koniuszku Armenii, blisko granicy z Iranem. Dzieje jego nie tylko są tak długie jak chrześcijaństwo w Armenii, ale i tak samo jak historia Armenii burzliwe. Jeśli Norawank był schowany w wąwozie rzeki Arpa, to obronny klasztor Tatew wybudowano wysoko, nad urwiskiem, w trudnym do zdobycia miejscu. I dzisiaj prowadzi do niego wąska, kręta droga nad przepaściami.

Wprawdzie sam klasztor założono w wieku IX, ale stanął on na miejscu, które już od czasów apostolskich było związane z chrześcijaństwem. Według przekazów to na tym wzgórzu pochowany został św. Eustachy, uczeń apostoła Tadeusza Judy, ewangelizatora Armenii. W IV wieku, kiedy Armenia oficjalnie przyjęła chrześcijaństwo jako religię państwową – w tym niemal niedostępnym wówczas miejscu zbudowano pierwszy kościół, poświęcony przez chrzciciela Armenii, św. Grzegorza Oświeciciela, a już od V wieku był on celem pielgrzymek. W VIII wieku Tatew stał się siedzibą biskupa Dawida, który na utrzymanie klasztoru otrzymał od księcia sjunickiego Filipa okoliczne wsie. Także inni lokalni władcy wspomagali hojnie klasztor, tworząc z niego z czasem centrum religijne i kulturalne nie tylko regionu, ale całej Armenii. Jak bardzo ten monastyr rozkwitł i jakimi bogactwami dysponował, może świadczyć fakt, że w X wieku mieszkało w nim ok. tysiąc mnichów i uczniów szkoły katedralnej. W bogatym matenadaranie (bibliotece) znajdowało się ok. 10 tysięcy manuskryptów, a skryptoria cały czas pracowały – i tak było do wyprawy Seldżuków na Armenię w 1170 roku. Podczas tego najazdu całkowicie zniszczona została biblioteka (muzułmanie spalili księgi), a monastyr i jego bogactwa rozgrabione. W XIII wieku klasztor odbudowano, zaś w końcu XIV stulecia Howhannes (Jan) Worotneci założył tu uniwersytet – największy na południowym Kaukazie. Wykładano w nim filozofię, teologię, gramatykę, fizykę, matematykę i astronomię, kaligrafię, język ormiański, literaturę, historię i architekturę. Stąd wychodzili najwybitniejsi ormiańscy artyści, filozofowie, teolodzy, pisarze, urzędnicy. Uczelnia wspaniale się rozwijała do czasu najazdu wojsk Timura Kulawego (Tamerlana) w drugiej połowie XIV wieku. Mongołowie zdobyli i spalili klasztor, rabując wszystkie jego bogactwa i niszcząc zbiory. Do XVIII wieku klasztor był opuszczony. Odrodzenie następowało powoli od XIX wieku, najpierw wrócili mnisi i biskupi, utworzono szkołę, zabezpieczono dochody. Jednak kataklizmy nie skończyły się. W początkach XX wieku kompleks znów zaczął niszczeć, a w roku 1931 trzęsienie ziemi dopełniło unicestwienia trwającego wiele set lat centrum ormiańskiej wiary, nauki, kultury.

Od 2010 roku młoda armeńska republika uruchomiła program „Odrodzenie Tatewu”, a bogaty biznesmen i filantrop Ruben Wardanian wsparł przedsięwzięcie finansowo, i tak ruszyła odbudowa całego zespołu. A zaczęło się od cudu techniki – najdłuższej na świecie (5750 m) i wysoko zawie-

dookoła Armenii (część 3)

szonej (w najwyższym punkcie 320 m nad ziemią) kolejki linowej. Kolejka ta nie prowadzi na sam szczyt góry, lecz jedynie łączy dwa brzegi wąwozu. Zbudowała ją światowej sławy austriacko-szwajcarska firma i od chwili uruchomienia tzw. Skrzydła Tatewu stały się niebywałą atrakcją turystyczną. Rocznie ten powietrzny tramwaj przewozi ponad sto tysięcy turystów, przynosząc znakomite dochody, które, trzeba przyznać, w całości są przeznaczane na remont obiektów klasztoru. Sam przejazd kolejką jest oczywiście wielką atrakcją, ale to tylko początek, podróż, podziwianie krajobrazu i widoku całego kompleksu z góry. Cudeńka są w środku.

To nie tylko kilka kościołów – np. ten najstarszy (z 895 roku), niegdyś katedra św. Poghosa i Petrosa (Pawła i Piotra), w którym zachował się, po prawej stronie od apsydy, grobowiec rektora tutejszego uniwersytetu św. Grigora Tatewaci, zaliczanego do świętych Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego. Nad wejściem do kaplicy grobowej wisi jego portret w otoczeniu świętych i modlących się mnichów. Jest to zarazem jedna z nielicznych ozdób w świątyni. Niezwykłym zabytkiem jest tzw. gawazan, czyli „tańcząca kolumna" – na placyku między refektarzem a centralnym zespołem architektonicznym (katedra, kościół, galeria, dzwonnica) stoi 8-metrowej wysokości kolumna z 904 roku, z umieszczonym na jej szczycie ażurowym chaczkarem. Nie byłoby w tym nic nadzwyczajnego, gdyby nie fakt, że słup ten jest swego rodzaju sejsmografem, porusza się bowiem pod wpływem nawet nieodczuwalnych przez człowieka ruchów tektonicznych.

Jak niemal wszystko w Armenii i ten klasztor ma swoją legendę. Nazwa Tatew w języku ormiańskim oznacza „daj skrzydła". Jedna z legend głosi, że budowniczy klasztoru, dumny ze swego dzieła, chciał jeszcze się mu przyjrzeć z wysoka, z lotu ptaka. Stanął więc na brzegu urwiska, przeżegnał się i zawołał: „Boże, daj mi skrzydła" (*Togh Astwac inc ta tew*), i rzucił się w przepaść. W tym momencie wyrosły mu skrzydła, a klasztor nazwano Ta-tew. Inna z kolei opowieść mówi o rannym gołębiu. Umierającego ptaka, całego we krwi, leżącego nad brzegiem rzeki, ujrzał przelatujący duch, sługa bogini Anahit, i odezwał się do niego: „Gołębiu, jeśli oddasz mi to, co masz najdroższego, przywrócę ci życie". A gołąb odparł: „Cóż może być bardziej cenne niż życie? Przywróć więc mi życie, a potem zabierz je". Duch dmuchnął w skrzydła gołębia i ten natychmiast ożył. Duch powiedział: „Ożywiłem cię, teraz ty spełnij swoją obietnicę". Gołąb spytał: „Czego więc chcesz w zamian?" „Daj mi twoje skrzydła". Na to gołąb obruszył się: „O nie, nigdy, jeśli dam ci swoje skrzydła, po cóż będzie mi potrzebne życie? Lepiej weź moje życie od razu!" Duch uśmiechnął się i rzekł: „Widzę, że wszystko zrozumiałeś. Leć więc i głoś całemu światu, że nie ma nic ważniejszego niż życie".

SZCZYT „TAŃCZĄCEJ KOLUMNY" W TATEWIE

Te opowieści to oczywiście już w autokarze, w drodze powrotnej do Erywania. Jako się rzekło, ostatni dzień to Erywań od strony sklepów i gastronomii, co owszem też jest ciekawe, bo naprawdę jest gdzie dobrze i niekoniecznie drogo zjeść. My, znaczy nasza wycieczka, zakończyliśmy kulinarną przygodę ormiańską w jednej z najlepszych restauracji w centrum Erywania. Zastanawialiśmy się, czy Lukullus rzeczywiście był Rzymianinem, czy może jednak Ormianinem… Uczta, jaką nam zgotowała armeńska firma turystyczna, współpracująca z naszą Itaką, przechodziła wszystko, co dotychczas miałem okazję organoleptycznie sprawdzać. Nie tylko ilości, których nie byliśmy w stanie pochłonąć, ale te zapachy, smaki, kolory, nazwy, mięsa, owoce, warzywa, korzenie, lawasz, sudżuch, gandżabur, basturma, tołma, i szaszłyki, bakłażany, granaty, morele, wina pełne dzbany i tutowka… I rzec tylko można – ja tam byłem, jadłem, piłem, po brodzie kapało…, i tylko odjeżdżać żal…

No i na zakończenie mocny akcent osobisty. Koniecznie chciała z nami być na tej kolacji właścicielka armeńskiego biura, bo dowiedziała się, że są tu też polscy Ormianie. Kiedy już spełniliśmy stosowne toasty i prezentacje – wspomniała, że wie, iż w naszej grupie jest jakaś rodzina Gasparian, a ona nazywa się Anusz Gasparian. Zerwałem się więc na równe nogi, wołając – Ach, witaj, kuzynko! Wymieniliśmy się książkami – ja dostałem jej autorstwa *Wyprawę do Armenii mitycznej i legendarnej*, a piękna pani Anusz otrzymała mój *Chaczkar*, który na całe szczęście miałem ze sobą. No i oczywiście wzniosłem – jak to wśród Ormian – stosowny toast. Wszak po ormiańsku *anusz lini* znaczy „na zdrowie", a taka krasawica jak Anusz Gasparian to samo zdrowie!

Zakończenie? Dopisało je samo życie. W listopadzie w Warszawie odbywały się targi turystyki. Dostałem telefon, że jest afera na stoisku armeńskim. Jakaś Ormianka wywiesiła flagę Arcachu (Górski Karabach) i reklamuje wycieczki do armeńskiego Arcachu! Organizatorzy w panice. Wojna armeńsko-azerska w Polsce! Kto tak narozrabiał? Oczywiście moja znajoma z Armenii, Ani Martyrosjan, o której pisałem w poprzednich odcinkach.

Bogdan Stanisław Kasprowicz
Astwacatur Ilovacy Gasparian

Odsłonięcie chaczkarów

WYDARZENIA | W poprzednim numerze „Awedisu" informowaliśmy o posadowieniu nowych chaczkarów w Zamościu, Warszawie i Kurowie we wrześniu tego roku. W październiku i listopadzie odsłonięto trzy kolejne: w Szczecinku, Kielcach i na Świętym Krzyżu.

5 października w obecności ambasadora Edgara Ghazaryana odsłonięto i poświęcono chaczkar w Szczecinku, w pobliżu kościoła pw. Narodzenia NMP (Kościół Mariacki). Tamtejsza wspólnota Ormian ufundowała chaczkar jako znak przyjaźni polsko-ormiańskiej i gest wobec miasta, w którym emigranci z Armenii znaleźli nowy dom.

Kolejne dwa chaczkary – w Kielcach i na Świętym Krzyżu, stanęły w związku z zakończeniem i podsumowaniem Roku Kultury Ormiańskiej w Zespole Państwowych Szkół Plastycznych w Kielcach (kieleckim Plastyku). Jak pisaliśmy w „Awedisie" nr 35 s. 6, Rok Kultury Ormiańskiej polegał na zgłębianiu przez uczniów Plastyka historii, kultury i sztuki Armenii. Uczniowie wykonali też w różnych technikach ponad sto prac nawiązujących do wątków ormiańskich. Jedną z nich jest właśnie kamienny chaczkar wykonany przez uczennicę klasy dyplomowej Beatę Jurek. Chaczkar ten stanął 4 listopada w niezwykle ważnym dla polskiej historii i kultury miejscu – obok Sanktuarium Relikwii Drzewa Krzyża Świętego na górze Święty Krzyż (Łysa Góra) w woj. świętokrzyskim. Dwa tygodnie wcześniej (16 października) odsłonięto chaczkar na terenie kieleckiego Plastyka. Jest to dar od Varazdata Hambardzumyana – rzeźbiarza chaczkarów, który był gościem kieleckiej szkoły, gdzie prowadził warsztaty z rzeźbiarstwa.

ODSŁONIĘTY CHACZKAR NA ŚWIĘTYM KRZYŻU. FOT. WWW.PLASTYK.KIELCE.PL

ODSŁONIĘCIE CHACZKARU NA TERENIE ZESPOŁU PAŃSTWOWYCH SZKÓŁ PLASTYCZNYCH W KIELCACH. FOT. ECHODNIA.EU

red

Aktualności ormiańskie z Wrocławia

WYDARZENIA | We Wrocławiu działalność rozwija tamtejsze Towarzystwo Ormian Polskich.

Centrum Kultury Ormiańskiej przy Towarzystwie Ormian Polskich we Wrocławiu uruchomiło w swoim lokalu przy ul. Kościuszki 37 AB bibliotekę zawierającą książki o tematyce ormiańskiej, zarówno w j. polskim, jak i ormiańskim, powieści i książki dla dzieci. Bibliotekę prowadzi p. Zofia Bogdanowicz, która jednocześnie czuwa nad wypożyczaniem i pozyskiwaniem nowych woluminów. Działa również szkółka j. ormiańskiego, którą prowadzi p. Roza Kocharyan. Obie instytucje powstały dzięki wsparciu finansowemu i dotacjom Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, za które serdecznie dziękujemy. Chętnie odwiedzana jest przez dzieci świetlica ormiańska, gdzie odbywają się gry i zabawy, np. konkursy szachowe, gry w nardi. Jest też bilard i tenis stołowy oraz piłkarzyki. Od stycznia 2019 r. rozpoczną się zajęcia kółka szachowego W przyszłości w piwnicy Centrum Kultury Ormiańskiej powstanie przestrzeń do realizacji projektów muzyczno-artystycznych i wystawienniczych. Wypada mocno trzymać kciuki za powodzenie dalszych planów. Życzymy sukcesów!

Blandyna Rosół-Niemirowska

Na tropie Little Armenia w Nowym

DIASPORA | Obecnie „Little Armenia” w Stanach Zjednoczonych to przede wszystkim znana dzielnica w Los Angeles, jednak nie tak dawno temu swoją ormiańską enklawę miał także Nowy Jork. Z czego słynęło to miejsce i kto ze znanych na całym świecie Ormian zapisał się w historii Wielkiego Jabłka?

Arshile Gorky, a właściwie Vostanik Manoug Adoian, wychodzi ze swojej pracowni przy Washington Square Park w Nowym Jorku. Jest zmęczony. Praca nad obrazem *The Artist and His Mother* ożywia bolesne wspomnienia. Wraca koszmar z czasów prześladowania ze strony Turków osmańskich i ból po śmierci matki. Malarz kieruje się w stronę Lexington Avenue w okolice Murray Hill, czyli do dzielnicy swoich rodaków. Może ormiańska gęsta kawa choć trochę osłodzi mu nastrój. „Oby tylko nie spotkać Williama Saroyana” – mógł pomyśleć. „Oby tylko nie spotkać Arshile Gorkiego” – mogło przemknąć przez głowę Williamowi Saroyanowi. Pisarz przyleciał właśnie z Kalifornii i włóczy się po Little Armenia, czyli dzielnicy pełnej ormiańskich sklepów i restauracji. W tym samych czasie po Midtown Manhattan idzie szybkim krokiem zamyślony Rouben Zachary Mamoulian. Rok po udanym debiucie na Broadwayu ten reżyser sztuk teatralnych przygotowuje się do wystawienia nowej odsłony świetnie przyjętego dzieła *Porgy*. Wszyscy trzej mężczyźni nie przeczuwają, jak mocno zapiszą się amerykańskiej historii. Historii pisanej przez Ormian.

ST. VARTAN ARMENIAN CATHEDRAL

Tak mógł wyglądać jeden z dni w 1928 roku. W tym czasie ormiańska diaspora w Nowym Jorku działała prężnie. Marjorie Housepian Dobkin to jedna z niewielu osób, które wciąż mieszkają w tym mieście i pamiętają dawną dzielnicę. Wspomnienia z dzieciństwa, a w szczególności zapachy, dźwięki i obrazy z restauracji swoich rodaków posłużyły jej jako inspiracja do napisania powieści *Houseful of Love*. Książka z 1954 roku trafiła na listę bestsellerów „New York Timesa” i do serii popularnych niegdyś przedruków Reader's Digest. Autorka wspomina – „Co ciekawe, w tamtych czasach nie było chińskich restauracji, ani włoskich, ani francuskich, nic z tych rzeczy. To ormiańskie restauracje przy Lexington Avenue były uważane za najlepszy miejsce, by skosztować zagranicznych potraw”.

Teraz o licznej kiedyś obecności Ormian na Murray Hill świadczą głównie ich rozmieszczone blisko siebie kościoły. Najstarszy z nich – z 1915 roku – Saint Illuminator's Apostolic Cathedral, następnie The Armenian Evangelical Church oraz stosunkowo nowy, bo z 1968 roku, St. Vartan Armenian Cathedral. Ten ostatni zwraca na siebie uwagę typową dla ormiańskich kościołów architekturą. Parę przecznic dalej serce poszukiwacza śladów obecności Ormian może zabić trochę mocniej. Sklep z przyprawami „Kalustyan's” zachęca do wejścia do środka i zanurzenia się w alejkach pełnych aromatycznych przypraw, herbat, ziół, słoiczków i puszeczek z egzotycznymi smakołykami. W środku wita nas jednak jego nowy bangladeski właściciel.

Kerope Kalustyan założył sklep w 1944 roku. Przez wiele lat prowadził świetnie prosperujący biznes, sprowadzając tureckie i bliskowschodnie przyprawy, suszone owoce, orzechy i oleje. Kiedy w latach 60. i 70. Ormianie stopniowo wyprowadzali się z dzielnicy, a przybywało coraz więcej emigrantów z Indii, Kalustyan poszerzył swoją ofertę o chutney i przetwory z mango, by podbić serca także hinduskich klientów. Udało mu się to tak bardzo, że dzisiaj dzielnica Murray Hill nazywana jest żartobliwie Curry Hill i stała się znana jako… „Little India”. W 1988 roku Kalustyan sprzedał swój sklep benglaskim biznesmenom i przeniósł się do New Jersey, gdzie otworzył pokrewny biznes. A sklep „Kalustyan's” świetnie prosperuje i dziś. Zagląda tu każdy, kto pragnie kupić egzotyczne przyprawy, łącznie z Marthą Stewart. „Czy jest coś z Armenii?” – pytam. Pani z obsługi wskazuje mi pasty z bakłażanów w słoiczku, basturmę, lahmajoun i przetwory z moreli i innych owoców.

Ormianie stopniowo zaczęli opuszczać swoją enklawę w Nowym Jorku w latach 50.–60. XX wieku. Mówi się, że wzbogaciwszy się po latach prowadzenia handlu i różnorakich biznesów, woleli zainwestować kapitał w prywatne domy, nie w nowojorskie apartamenty. Stąd duża część z nich przeprowadziła się do Kalifornii czy New Jersey. Marjorie Housepian Dobkin twierdzi, że Ormianom zaczęło przeszkadzać rozrastanie się metropolii, a co za tym idzie, pośpiech i brud na ulicach. To nie był już ten sam komfort życia. Jednak nie znaczy to, że Nowym Jorku już nikt z nich nie został. Co roku 25. kwietnia można przekonać się, ilu wciąż jest Ormian wśród mieszkańców Wielkiego Jabłka – wszyscy gromadzą się na Times Square, by uczcić rocznicę ludobójstwa.

Na co dzień najłatwiej jest ich spotkać na Diamond District, czyli na wschodnim odcinku 47. ulicy na Manhattanie. Miedzy 5. a 6. Aleją znajduje się pełno pracowni jubilerskich, biur handlarzy diamentów i butików z kosztowną biżuterią. Duża część firm należy tutaj do Ormian pochodzących z Turcji, a tradycja wyrabiania przez nich biżuterii sięga czasów Imperium Osmańskiego. Teraz w Nowym Jorku tworzą wspólnie samowystarczalną grupę, współpracując na wszystkich etapach produkcji – od projektowania biżuterii, po odlewanie elementów z metali szlachetnych, cięcie i obróbkę kamieni, wykończenie wyrobów i sprzedaż. Działa tutaj także oddział AJA – Armenian Jewelers Association, czyli międzynarodowego stowarzyszenia ormiańskich jubilerów.

Organizacji ormiańskich można znaleźć w Nowym Jorku więcej. Jeszcze do niedawna, dopóki żył jej założyciel, prężnie działała Cafesjian Family Foundation. Pochodzący z Brooklynu Gerard Cafesjian po latach sukcesu w biznesie wycofał się z interesów, by wesprzeć kraj przodków, angażując się w różne przedsięwzięcia. Teraz kojarzymy go najbardziej ze sfinalizowaniem budowy Centrum Sztuki na erywańskich Kaskadach, jednak filantrop na różnorakie projekty w Armenii przekazał aż 128 mln dolarów! Obecnie najbardziej znaczące stowarzyszenia to: Children of Armenia Fund (COAF) – fundacja organizująca coroczną uroczystą galę charytatywną mającą na celu zebranie środków dla dzieci z wiejskich terenów Armenii, oraz The Armenian General Benevolent Union, która wspiera kulturalne i akademickie wydarzenia, takie jak wystawa „Armenia!” w Metropolitan Museum of Art, czy otwarte wykłady organizowane przez Columbia University Armenian Center. W dzielnicy Queens znajduje się też ormiańska szkoła, dom spokojnej starości, towarzystwo ormiańskie i dwa kościoły. Natomiast kulinarna tradycja na szczęście przetrwała dzięki ormiańskiej restauracji Sevan i piekarni Mt Ararat w Queens oraz ormiańsko-libańskiej restauracji Almayass na Manhattanie.

Nowy Jork nie przychodzi do głowy jako pierwsze skojarzenie, gdy myślimy o ormiańskiej diasporze. Za największą społeczność Ormian, poza samą Armenią, uznaje się Glendale w Kalifornii. Mieszka tutaj ok. 65 000 Ormian, stanowiąc aż jedną trzecią całej populacji miasta. Sam obszar Los Angeles liczy sobie nawet 205 000 mieszkańców ormiańskiego pochodzenia. Pozostałe duże zbiorowości w USA występują

SKLEP KALUSTYAN'S – KIEDYŚ W SERCU LITTLE ARMENIA, TERAZ CURRY HILL

Jorku

w Massachusetts (ok. 28 500 osób), w stanie Nowy Jork (ok. 25 000) i w stanie New Jersey (ok. 17 000).

*****

Arshile Gorky i William Saroyan naprawdę nie darzyli się sympatią. Pisarz zarzucał malarzowi, że zmienił nazwisko, by uchodzić za Rosjanina czy Gruzina, podczas gdy powinien być dumny z ormiańskiej tożsamości i, pielęgnując osiągnięty sukces, przyczyniać się do pomyślności całej diaspory. Z kolei malarz myślał zupełnie odwrotnie. Oskarżał Saroyana o zbijanie kapitału na byciu Ormianinem i obnoszenie się ze swoim pochodzeniem. Tak czy inaczej obaj zostawili po sobie dzieła ponadczasowe i zbudowali świadomość wokół ormiańskiej kultury i historii.

Gorky uważany jest dzisiaj za jednego z najbardziej znaczących amerykańskich malarzy XX wieku, wymieniany jest obok takich artystów, jak Mark Rothko, Jackson Pollock i Willem de Kooning. Do jego największych dzieł, poza wymienionym już wcześniej autoportretem z matką, należą również *Landscape in the Manner of Cézanne*, *Landscape, Staten Island* oraz *Nighttime, Enigma, Nostalgia*.

Za najwybitniejsze dzieła Williama Saroyana uważa się *The Armenian and the Armenian*, *My Heart's in the Highlands* oraz *My Name Is Aram*. Pisarz na bohaterów swoich utworów często wybierał Ormian zamieszkujących Kalifornię. Powieść *The Human Comedy* (polski przekład ukazał się pt. *Śmierć nie omija Itaki*) posłużyła za kanwę filmu, którego scenariusz nagrodzono Oskarem. Za sztukę *The Time of Your Life* pisarz otrzymał nagrodę Pulitzera.

Co pozostawił po sobie z kolei Rouben Mamoulian? Jego nazwisko może nie brzmieć tak znajomo jak dwa poprzednie, a szkoda, bo większość z nas zna filmy takie jak „Znak Zorro" czy „Dr. Jekyll and Mr. Hyde" nagrodzony Oskarem za najlepszą rolę męską. To tylko przykładowe tytuły, bo w sumie Mamoulian wyreżyserował co najmniej 16 filmów i współpracował z największymi gwiazdami amerykańskiego kina. Z kolei jeden z Broadwayowskich musicali, od których reżyser zaczynał swoją karierę, czyli *Porgy* (w operowej odsłonie znany jako *Porgy and Bess*) zapisał się w muzycznej historii dzięki pięknej piosence *Summertime* napisanej przez George'a Gershwina. Tak, tej samej wykonywanej później przez Louisa Armstronga i Ellę Fitzgerald!

Z Nowego Jorku
– Małgorzata Woźniczko

Wystawa „Armenia!" w Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku

DIASPORA | Sto czterdzieści ormiańskich dzieł sztuki zgromadziło Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku na wystawie „Armenia!". Eksponaty można podziwiać do połowy stycznia.

„Gorgeous! Gorgeous!" (tłum. „Wspaniałe! Wspaniałe!") – pokrzykiwały do siebie trzy energiczne panie w starszym wieku, przemierzając pomieszczenia nowojorskiego Metropolitan Museum of Art (potocznie zw. The MET Museum). Od 22 września trwa tu ekspozycja poświęcona sztuce i kulturze Armenii od IV do XVII wieku. Wystawa przyjęta została bardzo entuzjastycznie. Większość zabytków prezentowana jest w Stanach Zjednoczonych po raz pierwszy; części z nich nie wypożyczano od stuleci. Może dlatego długo oczekiwaną eskpozycję nazwano po prostu „Armenia!", i to z wykrzyknikiem.

Zdobione złote relikwiarze, bogato iluminowane manuskrypty, drogocenne tkaniny, chaczkary, akcesoria liturgiczne oraz drukowane książki pokazują, jak na przestrzeni wieków chrześcijańscy Ormianie tworzyli niepowtarzalne wzornictwo i estetykę, która stała się spoiwem łączącym rozproszone ormiańskie społeczności żyjące na ziemiach od Królestwa Cylicyjskiego na zachodzie, po państwo perskie Safawidów na wschodzie. Od zawsze jednak, z racji swojego położenia geograficznego, historycznych zawirowań, jak i dzięki zaangażowaniu w handel, Ormianie czerpali inspiracje z interakcji z innymi kulturami. Przede wszystkim widoczne jest oddziaływanie ze strony Rzymian, Bizantyjczyków, Persów, Arabów, Mongołów, Turków i Europejczyków.

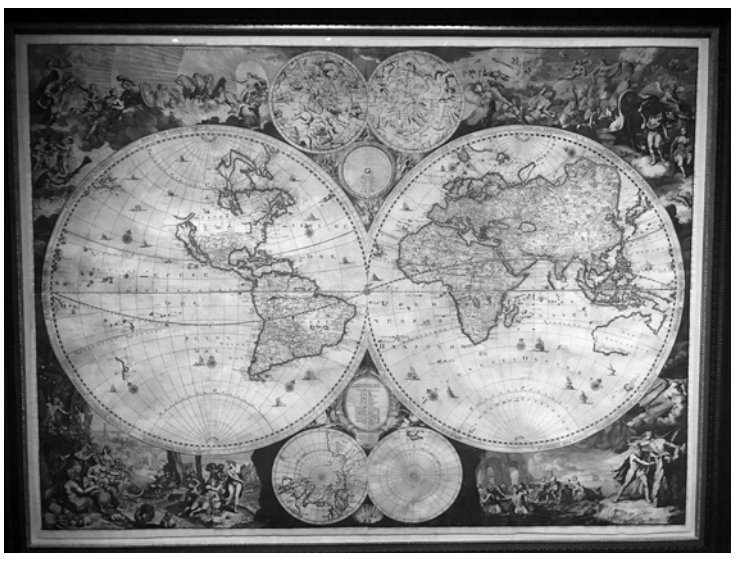

PIERWSZA MAPA ŚWIATA WYDRUKOWANA W JĘZ. ORMIAŃSKIM (1695 R., AMSTERDAM)

RELIKWIARZ I CHACZKARY ZGROMADZONE NA WYSTAWIE

Ekspozycja gromadzi dziedzictwo kulturalne Armenii z okresu czternastu wieków, począwszy od IV stulecia, czyli od czasów przyjęcia chrześcijaństwa jako religii państwowej, po wiek XVII, kiedy Ormianie, dzięki kontrolowaniu globalnych szlaków handlowych, zaczęli sprowadzać do kraju książki drukowane w rodzimym języku. Na wystawę zostało wypożyczonych sto czterdzieści eksponatów. Swoich zbiorów użyczyli: katedra w Eczmiadzynie, Matenadaran i Muzeum Historii Armenii w Erywaniu, katolikosat Wielkiego Domu Cylicyjskiego w Antelias w Libanie, katedra św. Jakuba w Jerozolimie, zakon Mechitarystów z Wyspy Świętego Łazarza niedaleko Wenecji, Muzeum Galusta Gulbenkiana w Lizbonie, Diecezja Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego w Nowym Jorku, Ormiańskie Muzeum Ameryki w Bostonie oraz Muzeum Alexa i Marie Manoogian w Southfield, Michigan.

Wystawa trwa do 13 stycznia 2019. Warto, by zobaczył ją każdy, kto ma możliwość odwiedzić Nowy Jork w tym czasie.

THE MET MUSEUM W NOWYM JORKU

W wybrane piątki organizowane są dodatkowe wydarzenia promujące wystawę – koncerty, instalacje artystyczne, sympozja. Co dwa tygodnie można także dołączyć do grupy oprowadzanej przez kurator wystawy, panią Helen Evans.

Jeśli wyprawa za ocean nie wchodzi w grę, warto na stronie internetowej MET Museum w sekcji poświęconej wystawie przejrzeć galerię zdjęć eksponatów oraz odsłuchać przewodnik audio, w którym pani kurator opowiada o najważniejszych obiektach. Na uwagę zasługuje także bogato ilustrowany album *Armenia: Art, Religion, and Trade in the Middle Ages*, wydany z okazji wystawy.

https://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2018/armenia

Z Nowego Jorku
– Małgorzata Woźniczko

KURATOR WYSTAWY HELEN EVANS W TRAKCIE OPROWADZANIA GRUPY. W GABLOCIE ZNAJDUJE SIĘ MAPA WSZYSTKICH KOŚCIOŁÓW ORMIAŃSKICH W IMPERIUM OSMAŃSKIM, POWSTAŁA W 1691 R. W KONSTANTYNOPOLU.

KULTURA

Jubileusz Artystki

KULTURA | Basi Bieleckiej-Woźniczko czytelnikom „Awedisu” nie muszę przedstawiać. Wielokrotnie czytaliśmy informacje o jej kolejnych wystawach i dokonaniach artystycznych. Teraz okazja jest wyjątkowa, nasza bohaterka 10 listopada zaprosiła nas na wernisaż jubileuszowej wystawy pod tytułem „Poszukiwania w czasie” z okazji 45-lecia pracy twórczej.

AUTORKA NA TLE CYKLU POŚWIĘCONEGO LEONARDOWI COHENOWI

GRATULACJE I KWIATY OD NACZELNIKA WYDZIAŁU KULTURY DZIELNICY URSYNÓW DARIUSZA SITTERLE

BASIA CHĘTNIE TŁUMACZYŁA ZAINTERESOWANYM TREŚCI, JAKIE ZAWARŁA W POSZCZEGÓLNYCH PRACACH

Był też inny jubileusz, ale kobietom lat się nie liczy! Jak napisała sama artystka: *...ekspozycja objęła wybrane prace z różnych okresów twórczości, z cyklów inspirowanych muzyką, tańcem, kondycją ludzką, wydarzeniami historycznymi, wątkami ormiańskimi, przyrodą.*
W ursynowskiej Galerii U Barbarę fetowano licznymi słowami uznania i sympatii, bo trudno jej nie lubić. Wśród gości był naczelnik Wydziału Kultury Dzielnicy Ursynów Dariusz Sitterle, prezes Okręgu Warszawskiego ZPAP Bożenna Leszczyńska oraz bardzo liczne grono artystów i przyjaciół. Wystawie towarzyszył 44-stronicowy katalog, wydany dzięki środkom z Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, ZG ZPAP oraz Dzielnicy Ursynów m.st. Warszawy.
Wystawa trwała do 5 grudnia i naprawdę warta była obejrzenia. Zamieszczamy kilka zdjęć z wernisażu. Niestety pokazywanie prac w wersji czarno-białej nigdy nie odda ich klimatu i nastroju.

Tekst i zdjęcia: mot

BOHATERKA DNIA W GRONIE PRZYJACIÓŁ Z FUNDACJI KULTURY I DZIEDZICTWA ORMIAN POLSKICH. FOT. JULIA MARKIEWICZ

Opowieść o Pamięci – wystawa „Drzewo życia, drzewo pamięci 1915–2018”

WYSTAWA | 18 października 2018 w Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi odbył się wernisaż wystawy poświęconej ludobójstwu Ormian w Imperium Osmańskim. Otwarciu towarzyszyło spotkanie z rumuńskim pisarzem ormiańskiego pochodzenia, Varujanem Vosganianem.

Wystawa „Drzewo życia, drzewo pamięci 1915–2018” została pomyślana tak, aby pokazać zarówno indywidualne dramaty świadków Genocydu, jak i szerszy kontekst polityczno-historyczny tamtych wydarzeń. W swoich założeniach miała stanowić łącznik pomiędzy tym, co jednostkowe i uniwersalne, między przeszłością a teraźniejszością, między tragedią jednego narodu a ogólnymi mechanizmami towarzyszącymi ludobójstwom na całym świecie.

W otwarciu brał udział także Ambasador Republiki Armenii w Polsce Edgar Ghazaryan, który objął wydarzenie honorowym patronatem.

GOŚCIE PRZED SYMBOLICZNYM DRZEWEM GRANATU Z „OWOCAMI” ZAWIERAJĄCYMI WSPOMNIENIA Z CZASÓW LUDOBÓJSTWA

W dostrzeżeniu tych połączeń pomóc miały wydarzenia towarzyszące wystawie – spotkania z artystami podejmującymi tematykę genocydalną w swojej twórczości (Varujan Vosganian, Joanna Kos-Krauze), a także warsztaty dla młodzieży szkolnej, w trakcie których omawiane były definicje, fazy i przyczyny ludobójstw, pogromów, czystek etnicznych.

Towarzyszące wernisażowi spotkanie z autorem *Księgi szeptów* również miało charakter uogólniającej refleksji dotyczącej wydarzeń lat 1915–1923, a także współczesnej pamięci o Ludobójstwie oraz takich kategorii, jak międzynarodowa solidarność z jego ofiarami.

Relacje ze spotkań towarzyszących ekspozycji można znaleźć na kanale Youtube oraz na stronie internetowej organizatora – Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju REGIO (www.regiocentrum.pl). W internecie jest też dostępny elektroniczny katalog wystawy: https://issuu.com/centrumregio/docs/katalog_koniec_pojedyncze_strony. Wystawa była czynna do 15 listopada 2018 roku.

Informacja Organizatorów

VARUJAN VOSGANIAN PODPISUJE POLSKIE TŁUMACZENIE *KSIĘGI SZEPTÓW*

Ważne adresy i telefony

AMBASADA REPUBLIKI ARMENII W POLSCE

kontakt:
ul. Bekasów 50, 02-803 Warszawa
tel. (+48) 22 899 09 40-42
fax (+48) 22 899 09 35
e-mail: armpolandembassy@mfa.am
godziny pracy: pn.–pt. 9.00–18.00

PRZEDSTAWICIEL MNIEJSZOŚCI ORMIAŃSKIEJ W KOMISJI WSPÓLNEJ RZĄDU I MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH

Edward Mier-Jędrzejowicz
kontakt:
e-mail: przedstawiciel@ormianie.pl

SZKÓŁKI ORMIAŃSKIE

Gdańsk

kontakt: mgr Gajane Hakopian
mgr Aszchen Simonian
tel. (+48) 500 062 065
miejsce zajęć:
Szkoła Podstawowa nr 58
ul. Skarpowa 3, 80-145 Gdańsk

Kraków

kontakt: dr Gohar Chaczatrian
tel. (+48) 600 402 169
e-mail: gohar.khachatryan@gmail.com
http://www.szkola.armenia.pl
miejsce zajęć:
Wojewódzka Biblioteka Publiczna
ul. Rajska 1, II piętro, 31-124 Kraków

Warszawa – Płock

kontakt: mgr Margarita Jeremian
tel. (+48) 601 068 368
e-mail: maga379@wp.pl
miejsca zajęć:
Szkoła Podstawowa nr 210
ul. Karmelicka 13, 00-163 Warszawa
Szkoła Podstawowa nr 1
Pasaż Vuka Karadzica 1, 09-400 Płock

Wrocław

kontakt: Ruzan Gevorgyan
tel. (+48) 501 122 726
miejsce zajęć:
Centrum Kultury Ormian przy Towarzystwie Ormian Polskich TOP
ul. Kościuszki 37AB, Wrocław

NAUKA JĘZYKA ORMIAŃSKIEGO

kontakt: mgr Ruzanna Ghardaszjan
tel. (+48) 791 016 215
e-mail: ormianski@lehahayer.pl
miejsce zajęć:
Szkoła Podstawowa nr 50
ul. Katowicka 28, 31-351 Kraków

DUSZPASTERZE

Kościół katolicki obrządku ormiańskiego www.ordynariat.ormianie.pl

Ks. Cezary Annusewicz – proboszcz ormiańskokatolickiej **parafii północnej** z siedzibą w Gdańsku
kontakt:
Rzymskokatolicka parafia św. św. Piotra i Pawła, ul. Żabi Kruk 3
80-822 Gdańsk, tel. (+48) 58 301 99 77
e-mail: cezary.annusewicz@wp.pl
http://www.piotripawel.diecezja.gda.pl

Ks. Józef Naumowicz – duszpasterz ormiańskokatolickiej **parafii centralnej** z siedzibą w Warszawie i administrator **parafii południowej** z siedzibą w Gliwicach
kontakt:
e-mail: jozef.naumowicz@ormianie.pl

Apostolski Kościół Ormiański

O. Ks. Nerses Harutjunian
duszpasterz Ormian w Polsce

KORESPONDENT MEDIÓW ORMIAŃSKICH

Smbat Howannisjan
Akredytowany przez MSZ
korespondent „Pierwszego Serwisu Informacyjnego" Publicznej Telewizji Armeńskiej ARM1 w Polsce
kontakt:
tel. (+48) 787 391 461
e-mail: smbat.armtv@gmail.com

TŁUMACZE PRZYSIĘGLI JĘZYKA ORMIAŃSKIEGO

Warużan Czobanian
(Varuzhan Chobanyan)
kontakt:
ul. Wrzosowa 96, 25-214 Kielce
tel. (+48) 663 769 796
e-mail: varuzhan.chobanyan@wp.pl

dr Hajk Howannisjan
(Hayk Hovhannisyan)
kontakt:
ul. Radzikowskiego 77A/10
31-315 Kraków
tel. (+48) 886 886 609
e-mail: kancelaria@tlumacz-ormianski.pl
http://www.tlumacz-ormianski.pl

Lilit Karapetian
kontakt:
ul. Grzymalitów 1B m. 3
03-141 Warszawa
tel. (+48) 691 107 304
e-mail: lilit.karapetyan@wp.pl

mgr Margarita Jeremian
kontakt:
ul. Jana Krysta 8 m. 30
01-112 Warszawa
tel. (+48) 601 068 368
e-mail: maga379@wp.pl

URZĄD DS. CUDZOZIEMCÓW

kontakt:
ul. Koszykowa 16, 00-564 Warszawa
tel. (+48) 22 601 75 14
fax (+48) 22 601 74 19
http://www.udsc.gov.pl

BEZPŁATNE PORADY PRAWNE

Warszawa

Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
kontakt:
ul. Siedmiogrodzka 5/51
01-204 Warszawa
tel. (+48) 22 629 56 91
e-mail: biuro@interwencjaprawna.pl
http://www.interwencjaprawna.pl

Kraków

Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć
kontakt:
ul. Krowoderska 11/7
31-141 Kraków
tel. (+48) 12 633 72 23
fax. (+48) 12 423 32 77
e-mail: porady@pomocprawna.org
http://www.pomocprawna.org

ԼԵՀԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

կապ՝
Բեկասովի փող. 50, 02-803 Վարշավա,
հեռ.՝ (+48) 22 899 09 40-42
ֆաքս (+48) 22 899 09 35
էլ. փոստ՝ armpolandembassy@mfa.am
աշխատանքային ժամերը՝ երկ.-ուրբ. 9.00-18.00

ԼՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ և ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ԷԹՆԻԿԱԿԱՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՎՈՒՄ ՀԱՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

Էդվարդ Միեր-Ենդժեյովիչ
կապ՝
էլ. փոստ՝ przedstawiciel@ormianie.pl

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Գդանսկ

կապ՝
մագիստրոս Գայանե Հակոբյան
մագիստրոս Աշխեն Սիմոնյան
հեռ.՝ (+48) 500 062 065
պարապմունքների վայրը՝
Թիվ 58 հիմնական դպրոց
Սկարպովա փող. 3, 80-145 Գդանսկ

Կրակով

կապ՝
դոկտոր Գոհար Խաչատրյան
հեռ.՝ (+48) 600 402 169
էլ. փոստ՝ gohar.khachatryan@gmail.com
http://www.szkola.armenia.pl
պարապմունքների վայրը՝
Վոյևոդային գրադարան, II հարկ,
Ռայսկա փող. 1, 31-124 Կրակով

Վարշավա – Պլոցկ

կապ՝
մագիստրոս Մարգարիտա Երեմյան
հեռ.՝ (+48) 601 068 368
էլ. փոստ՝ maga379@wp.pl
պարապմունքների վայրը՝
Թիվ 210 հիմնական դպրոց,
Կարմելիցկա փող. 13, 00-163 Վարշավա:
Թիվ 1 հիմնական դպրոց, Պասաժ
Վուկա Կարաջիճիա փող. 1, 09-400 Պլոցկ

Վրոցլավ

կապ՝
Ռուզան Գևորգյան
հեռ.՝ (+48) 501 122 726
պարապմունքների վայրը՝
Լեհահայոց Միության կից Հայկական Մշակույթի Կենտրոն
Կոստյուշկի փող. 37AB, Վրոցլավ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ

կապ՝
մագիստրոս Ռուզաննա Ղարդաշյան
հեռ.՝ (+48) 791 016 215
էլ-փոստ՝ ormianski@lehahayer.pl
Թիվ 50 հիմնական դպրոց
Կատովիցկա փող. 28, 31-351 Կրակով

ՔԱՀԱՆԱՆԵՐ

Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցի www.ordynariat.ormianie.pl

Քհն. Ցեզարի Աննուսևիչ՝
ժողովրդապետ Հայ Կաթողիկէ **Հյուսիսային Ժողովրդապետութեանը**
նստաւայրը՝ Գդանսկ:
կապ՝
Սուրբ Պողոս և Պետրոս
հռոմեակաթոլիկ եկեղեցական ծուխ
Ժաբի Կրուկ փող. 3, 80-822 Գդանսկ
հեռ.՝ (+48) 58 301 99 77
էլ. փոստ՝ cezary.annusewicz@wp.pl
http://www.piotripawel.diecezja.gda.pl

Քհն. Հովսեփ Նաումովիչ՝ հոգեւոր հովիւ
Հայ Կաթողիկէ **Կենտրոնական Ժողովրդապետութեանը** նստաւայրը՝ Վարշավա:
կապ՝
էլ. փոստ՝ jozef.naumowicz@ormianie.pl

Հայ Առաքելական Եկեղեցի

Հ. Ներսես Հարությունյան
Լեհահայոց հոգևոր հովիվ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐ

Սմբատ Հովհաննիսյան
Լեհաստանի Արտաքին Գործերի Նախարարությունում հավատարմագրված՝
Հ1 Հայաստանի Հանրային Հեռուստաընկերության «Առաջին լրատվական» ծառայության թղթակից
կապ՝
հեռ.՝ (+48) 787 391 461
էլ. փոստ՝ smbat.armtv@gmail.com

ՀԱՅԵՐԵՆԻ և ԼԵՀԵՐԵՆԻ ԵՐԴՎԱՅԱԼ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐ

Վարուժան Չոբանյան
կապ՝
Վժոսովա փող. 96
25-214 Կիելցե
հեռ. (+48) 663 769 796
էլ. փոստ՝ varuzhan.chobanyan@wp.pl

դոկտոր Հայկ Հովհաննիսյան
կապ՝
Ռաջիկովսկեգո փող. 77Ա/10
31-315 Կրակով
հեռ. (+48) 886 886 609
էլ-փոստ՝ kancelaria@tlumacz-ormianski.pl
http://www.tlumacz-ormianski.pl

Լիլիթ Կարապետյան
կապ՝
Գժիմալիտուվ 1B / 3
03-141 Վարշավա
հեռ. (+48) 691 107 304
էլ. փոստ՝ lilit.karapetyan@wp.pl

մագիստրոս Մարգարիտա Երեմյան
կապ՝
Յանա Կրիստա փող. 8/30
01-112 Վարշավա
հեռ. (+48) 601 068 368
էլ. փոստ՝ maga379@wp.pl

ՕՏԱՐԵՐԿՐԱՑԻՆԵՐԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆ

կապ՝
Կոշիկովա փող. 16
00-564 Վարշավա
հեռ.՝ (+48) 22 601 74 02
ֆաքս՝ (+48) 22 601 74 19

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՃԱՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿՆԵՐ

Վարշավա

Իրավական միջամտության ընկերություն
կապ՝
Սիեդմիոգրոձկա փող. 5/51, 01-204
Վարշավա, հեռ.՝ (+48) 22 629 56 91
էլ. փոստ՝ biuro@interwencjaprawna.pl
http://www.interwencjaprawna.pl

Կրակով

Հալինա Նեցի անվ. իրավաբանական օգնության կենտրոն
կապ՝
Կրովոդերսկա փող. 11/7
31-141 Կրակով,
հեռ.՝ (+48) 12 633 72 23
ֆաքս՝ (+48) 12 423 32 77
էլ. փոստ՝ porady@pomocprawna.org
http://www.pomocprawna.org

FUNDACJA KULTURY I DZIEDZICTWA ORMIAN POLSKICH

AWEDIS – CZASOPISMO ORMIAŃSKIE. ISSN 2081-450X. NUMER ZAMKNIĘTO 16 XII 2018 R. NAKŁAD 1400 EGZ. ADRES REDAKCJI: UL. ZGODA 4/16, 00-018 WARSZAWA. E-MAIL: AWEDIS@ORMIANIE.PL REDAKTOR NACZELNY: JAKUB KOPCZYŃSKI (JAKUB.KOPCZYNSKI@ORMIANIE.PL), WSPÓŁPRACA: MONIKA AGOPSOWICZ, ARMEN ARTWICH, WŁADYSŁAW DEŃCA, HAYK HOVHANNISYAN, BOGDAN KASPROWICZ, ROMANA OBROCKA, MARIA OHANOWICZ-TARASIUK, GAGIK PARSAMIAN, PROF. ANDRZEJ PISOWICZ, PROF. ARA SAYEGH, GARIK SARKSJAN. KOREKTA: ZOFIA JURKOWLANIEC; ŁAMANIE: WODNIK WŁADYSŁAW DEŃCA; WYDAWCA: FUNDACJA KULTURY I DZIEDZICTWA ORMIAN POLSKICH (FKIDOP) WWW.DZIEDZICTWO.ORMIANIE.PL. DOTACJE NA CELE STATUTOWE MOŻNA PRZEKAZYWAĆ NA NR KONTA: 45 2130 0004 2001 0367 3696 0001 (VOLKSWAGEN BANK DIRECT). ZREALIZOWANO DZIĘKI DOTACJI MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI.

Nowości wydawnicze

Lehahayer t. 5
Kraków 2018

Ukazał się nowy – już piąty – rocznik „Lehahayer". Dominują w nim materiały zeszłorocznej konferencji „Ormianie polscy: siedem wieków istnienia": referaty Claude'a Mutafiana i Tatevik J. Sargsyan oraz wystąpienia ambasadora Edgara Ghazaryana, Edwarda Mier-Jędrzejowicza, Kaspara Karampetiana i Nadii Gortzounian. Kolejny wątek tematyczny to szlachta polska pochodzenia ormiańskiego (studia Krzysztofa Stopki i Andrzeja A. Zięby). Ormiańskie epizody z dziejów Łowicza i Piotrkowa przybliża Marcin Ł. Majewski, a troje badaczy (Joanna Sławińska, Jakub Ośiecki, Mateusz R. Biborski) analizują ciekawy zabytek ze zbiorów Muzeum UJ – *velum* ormiańskie z Muszu. Zainteresowanie czytelników wzbudzi bez wątpienia ujawnienie kulis nominacji następcy abpa Teodorowicza w artykule Tomasza Krzyżowskiego. Poza tym w roczniku znalazły się przyczynki autorstwa Andrzeja Glińskiego, Andrzeja Pisowicza, Moniki Agopsowicz i Hanny Kopczyńskiej-Kłos.

***Series Byzantina* vol. XV, Warszawa 2017**
Materiały z konferencji „Art of the Armenian Diaspora", Gdańsk, 16–18 czerwca 2016

Publikacja pokonferencyjna wydana jako osobny numer czasopisma *Series Byzantina* zawiera referaty wygłoszone w ramach międzynarodowej konferencji naukowej „Art of the Armenian Diaspora", która odbyła się w 2016 r. w Muzeum Narodowym w Gdańsku i została zorganizowana przez Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata oraz Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Cały tom czasopisma wydawanego przez Instytut Historii Sztuki UKSW i redagowanego przez prof. Waldemara Delugę został więc poświęcony sztuce ormiańskiej Diaspory. Autorzy z Armenii, Francji, Grecji, Polski i Ukrainy w 12 artykułach poruszyli tematy od średniowiecznej ormiańskiej sztuki miniatorskiej, przez zagadnienia kodykologiczne, po sztukę sakralną i ornamentykę. Publikacja jest wydana w językach angielskim i francuskim.

Płyta „Treasures of Music: Armenia"

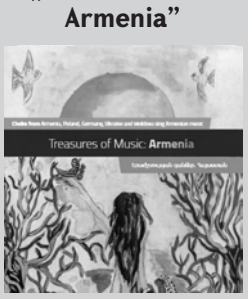

To był bardzo długi i trudny projekt, ale efekt jest! Płyta „Treasures of Music: Armenia" zawiera 26 utworów z repertuarem ormiańskim wykonywanych przez 14 chórów z Polski, Armenii, Ukrainy, Niemiec i Mołdawii. Są to nie tylko utwory w większości ludowe, opracowane lub skomponowane przez największego ormiańskiego kompozytora i muzykologa Komitasa, ale również kompozycje współczesne. Wśród wykonawców znalazły się zarówno duże chóry, jak i mniejsze zespoły wokalne, z przekrojem wiekowym od chórów dziecięcych, przez młodzieżowe do dorosłych. Płyta ta powstawała w ramach otwartego projektu ogłoszonego przez Chórtownię – każdy chór mógł wziąć w nim udział, nagrywając dowolny ormiański utwór i przesyłając go organizatorom. Serdecznie dziękujemy wszystkim uczestnikom projektu – to prawie 500 osób, wykonujących piękną muzykę na bardzo dobrym poziomie.

Justyna Dziuma
https://chortownia.org

Na 100-lecie odzyskania niepodległości

WYDARZENIA | W Gdańsku nie byłam, ale ochy i achy szybko dotarły aż do Obornik Śląskich, więc jak na skrzydłach popędziłam do Muzeum Etnograficznego we Wrocławiu, gdzie miała nastąpić powtórka programu, którego premiera odbyła się dwa dni wcześniej w Domu Ormiańskim przy ul. Mariackiej 34/36 w Gdańsku. Wydarzenie wymyślili i zrealizowali Gagik Parsamian i Ara Sayegh.

Wszystkie miejsca siedzące i stojące w sali barokowej Muzeum Etnograficznego były zajęte. Sali, w której została zaaranżowana wystawa obrazów Gagika Parsamiana. Na ekspozycję składały się prace wybrane przez Artystę z dzieł wykonanych w ostatnich latach, ale trzy z nich zostały namalowane specjalnie na tę wystawę – *dla wrocławskiej publiczności* – jak w słowie powitania podkreślił Autor. Stanowiły one piękne tło dla koncertujących muzyków i śpiewaków. Realistyczne i fantastyczne kwiaty i ogrody w żywych barwach to motyw przewodni malarstwa Parsamiana.

Po oficjalnym przywitaniu gości przez Elżbietę Berendt – dyrektora Muzeum Etnograficznego, i po odegraniu i odśpiewaniu hymnów Polski i Armenii głos zabrał prof. Ara Sayegh, który powiedział m.in.:

Stulecie odzyskania przez Polskę i Armenię niepodległości jest okazją do świętowania wydarzeń z przeszłości, ale również zachętą do budowania wspólnej przyszłości. Wydarzenia sprzed stu lat miały charakter wyjątkowy. Wspólnym wysiłkiem militarnym, politycznym, kulturalnym, gospodarczym i społecznym Polacy i Ormianie nie tylko odzyskali utraconą niepodległość (bez państwowości 123 lata dla narodu polskiego, a dla Ormian 647 lat), lecz także stworzyli podwaliny nowoczesnego państwa, obronili jego granice, rozwijali gospodarkę, oświatę, a poprzez literaturę, sztukę, wzornictwo przemysłowe, architekturę czy muzykę – znaleźli swoje miejsce w głównym nurcie światowej kultury.

ARAM GABAGHCHOURYAN (W ŚRODKU) ORAZ GEORG I ARAM SAYEGH. W TLE DEDYKOWANE OBRAZY GAGIKA PARSAMIANA. FOT. R. OBROCKA

ORGANIZATORZY I WSPÓŁORGANIZATORZY WIECZORU ORMIAŃSKIEGO. OD PRAWEJ: GAGIK PARSAMIAN, TANIA SAYEGH, ARPI PARSAMIAN, ANNA GRIGORIAN, GOHAR SHAHUMYAN, KAREN SHAHUMYAN I ARA SAYEGH (FOTOGRAFUJE)

Szacunek do przeszłości nie stał się obciążeniem. Przeciwnie: był podstawą do tworzenia, planowania i rozwoju. Odzyskanie niepodległości i jej ugruntowanie były wieloletnim procesem, w który zaangażowali się Polacy, jak i Ormianie w odradzającym się kraju i poza jego granicami. Zjednoczenie wysiłków w drodze do niepodległości pozwoliło na osiągnięcie sukcesu.

Następnym punktem programu był koncert ormiańskiej muzyki religijnej i ludowej w wykonaniu: Arama Gabaghchouryana – śpiew, Georga Sayegha – altówka, śpiew, prowadzenie koncertu, Arama Sayegha – gitara, śpiew. Artyści wykonali utwory: *Mayrig jan*, *Der voghormya*, *Es im Anush Hayastani*, *Ask Parabandz*, *Erebuni Erewan*, Zepuri neman, *Cayn dur ow feda*, *Yerp chi mnum yelk u dżar*. Długo nie milknące brawa wyrażały zachwyt dla piękna muzyki i kunsztu Artystów.

Spotkanie zakończyło się słodkim poczęstunkiem przygotowanym przez ormiańskie gospodynie i kuluarowymi rozmowami do późnego wieczora przy ormiańskim winie.

W hołdzie *niepodległej* Artyści ofiarowali to, co mają najświętszego: swoje pieśni, swoją muzykę i uwielbienie natury w kwiatach.

Romana Obrocka

Muzyka ormiańska w Gliwicach

KULTURA | W dniach 16–18 listopada br. w Gliwicach odbyły się warsztaty ormiańskiej muzyki chóralnej połączone z koncertem.

Warsztaty zorganizowane przez Fundację Chórtownia oraz MasterPeace Poland, a dofinansowane przez województwo śląskie i Miasto Gliwice, prowadziły dwie dyrygentki chóralne z Armenii – Christina Sheroyan i Marine Alaverdyan. Do udziału w warsztatach mogli zgłosić się wszyscy zainteresowani, zarówno osoby z wykształceniem muzycznym, jak i amatorzy. W programie były utwory jedno- i wielogłosowe, z repertuaru liturgicznego, ludowego i popularnego. Po kilku próbach, 18 listopada w auli Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Gliwicach odbył się koncert finałowy, w którym wystąpili: Akademicki Zespół Muzyczny Politechniki Śląskiej, Chór Mieszany Klaster z Zabrza i uczestnicy warsztatów chóralnych. Impreza była połączona z promocją płyty „Treasures of Music: Armenia" wydanej przez Fundację Chórtownia.

red

WARSZTATY ORMIAŃSKIEJ MUZYKI CHÓRALNEJ PROWADZI CHRISTINA SHEROYAN. FOT. TVIMPERIUM.PL